

HÉVÍZ

Művészeti folyóirat

XXIV. évfolyam • 2016/2 • Ára: 400 Ft

**Pallag Zoltán
Selyem Zsuzsa
Zoltán Gábor**

prózai

**Kabai Lóránt
Lovasi András
Zalán Tibor**

versei

**CARÊME /
Szederkényi Olga**

**FRANCIS BACON /
Földényi F. László**

**TAMÁSI ÁRON /
Tarján Tamás**

Bél Mátyás

Balatonkeresztúron

VIRGINIA WOOLF

feminizmusa • Réz Anna írása

Nyílt víz

Lovasi András: Hát most ilyen lett ez a nyár	105
Selyem Zsuzsa: Bibi halállistáján	106
Kabai Lóránt: Tanulj úszni	112
Seamus Heaney: Wood Road	114
Molnár T. Eszter: Fagy	116
Zalán Tibor: Bobó Hévízen	120
Egressy Zoltán: Dark doom honey	123
Pallag Zoltán: A megfelelő öltözékről, Az Ágikról	124
Toroczkay András: A műhelyben	128
Balaskó Ákos: Vattacsomó	129
Muszka Sándor: Tinta és tű	130
Nagy Ildikó Noémi: Önkontroll	131
Szeles Judit: Háborús övezet	136
Csombor Rita: Erózió	137
Szolcsány Mirjám: Visszaesés függősége	138
Szabó Elvira: Sikertörténet	139
Tímár Benjamin: Akupunktúra	143
Gelencsér Milán: Zománcba haj	144
Zoltán Gábor: Orgia	145
Tóth Roland: Egy lány cipőjéről	153

Hajószakács

Szederkényi Olga: Királyok szakácsa, szakácsok királya (Az első sztárséf, ahogy Dumas látta)	157
--	-----

Hullámvérés

Földényi F. László: Mintha szemünk láttára születne meg a személyiség (Francis Bacon portréi).....	167
Réz Anna: Nőiesebb formára hozni a világot (Virginia Woolf feminizmusa)	179
Tarján Tamás: Fűteni, világítani (Tulipán Tamási Áronnak)	187

Öböl

Vajna Ádám: Elfelejtett zseni, 18. század (Bél Mátyásról)	197
---	-----

Hévíz
Művészeti folyóirat
Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő: Szálinger Balázs
Szerkesztő: Cserna-Szabó András
Képszerkesztő: Palásti Kovács András
Olvasószerkesztő: Cséby Géza
Kézirat-előkészítés: Darida Benedek

Szerkesztőbizottság: Cserna-Szabó András, Cséby Géza, Hinger Tamás,
Óry Rózsa, Szálinger Balázs, Szántó Endre

Alapította: Dr. Kiss Lajos
Kiadja Hévíz Város Önkormányzata, 8380 Hévíz, Kossuth Lajos utca 1.
Felelős kiadó: Papp Gábor polgármester

e-mail: hevizfolyoirat@gmail.com
www.facebook.com/hevizfolyoirat
Korábbi számaink: www.onkormanyzat.heviz.hu/heviz/heviz-folyoirat-szamai

Terjesztés, előfizetés: Csongrádiné Olasz Sára, csongradine@hevizph.hu
Tördelés, layout: Leon Creativon Kft.
Nyomás és kötés: Ziegler Nyomda Kft.

ISSN szám: 1216-8181

NYÍLT VÍZ

Lovasi András

HÁT MOST ILYEN LETT EZ A NYÁR

Hát most ilyen lett ez a nyár
Ugye nem gondoltad volna
Könnyen sikló lapos csolnak
Vagyunk egy sekély tóba

A gond viselését
Átengedtük másnak
2014
július... vasárnap
Délután három
Halkan vagyunk punkok
Mefújod a hajam
Gyöngypezsgő a hangod
Meglibben a hajam
Míg súgod: szeretlek
Vajon amúgy mitől?
Az e betűk lehetnek

Lovasi András (Pécs, 1967) Kossuth-díjas zenész, dalszerző, a Kispál és a Borz
és a Kiscsillag énekeese.

BIBI HALÁLLISTÁJÁN

Remeg a levegő a forróságtól, a vitorlás lassan imbolyog felénk a mozdulatlan tavon, Frenk barátai a fedélzetről integetnek, talán nekünk. Tökéletes a szélcsend. Hogy fölvegyenek minket a kikötőben, az utolsó pár méteren a brutális motort kell bekapcsolniuk.

Ez lesz az első vitorlázásom. Frenk azt mondta, beavatásom abból fog állni, hogy át kell úsznom a hajó alatt. Semmiség, miért is ne úsznék majd át alatta, egyelőre viszont döbbenetemet próbálok palástolni. A vitorlás sokkal kisebb, mint gondoltam, nem is hajó, ugyan hol fogunk ezen aludni. Az egymással szembeni két padon három hatvanpluszos, fölékszerezett férfi, az egyik kezén hatalmas pecsétgyűrű, a másikon Armani platinaóra, a harmadikon Mercedes-jeles vastag aranylánc. Has és izzadság csorog fürdőnadrágjukra, tekintetük fátyolosan akar valamit: Frenk, öreg fiú, szólítják meg társamat, itt ez a jóféle pálinka, mi már a harmadik flaskánál tartunk, gyorsan húzd meg, és hozd be a lemaradásodat.

A hajó orrában napozó nőt veszek észre, óriási napszemüvege fél arcát eltakarja, vállig érő szőke haja, több sorból álló indiai kagylógyöngye, melle formája, hosszú combja, és finoman ívelő lábfeje így is szíven üt. Közben megtörténik a bemutatkozás, kezet fogunk, nyár van, ők se leplezik, hogy felméri testi adottságaimat, és ebben a kipárolgásban még éppen nem leszek

túl sok nekik. A vitorla mögül előkerül a negyedik haver, lehúzza kesztyűjét, amit azért visel, találok ki úgyesen, hogy a kötelek ne dűlják föl a tenyerét.

A pecsétgyűrűs felém nyújtja a pálinkásüveget, köszönöm, nem kérek, hát akkor menj te is napozni a hajó orrába. Oké, mondom hanyagul, de előbb föl kéne vennem a dresszemet. Persze, csak vedd, mondja a pecsétgyűrűs, a kapitány, a vitorlás birtokosa, nekünk a felvételek is örömet fognak okozni. Néhány pillanatig mérlegelem, mennyi a valószínűsége, hogy ez a vízijármű be legyen kamerázva, látom a kis képernyőt a taton, ami vízállást, szélirányt meg egyebeket mutat, végül úgy döntök, hogy nincs választási lehetőségem, ha néznek, hát néznek, és levonulok a kajütbe. Mire fölérek, a kapitány éppen az okostelefonját nyújtja Frenknek, de nem én vagyok a fotón, hanem egy csecsemő. Nem vagy te kispályás, mondja Frenk elismeréssel, hányadik kölköd is ő? Ötödik, négy anyától, és a kapitány megpróbálja kicsit kihúzni magát. Hun összeházasodunk, hun elválunk, különféle gyerekekkel kísérletezünk, szól oda röhögve az armanis. Nevetnek mind, isznak, én meg előreegysúlyozok a hajóorra, s próbálok nem érzékelni, hogy a sokgyerekes apák a seggemet stírölik.

Szia, Bibi vagyok, mondja, te meg a Frenk csaja, ugye? Közelről Bibi még izgalmasabb, szája fölött kis heg, szeplők finom ívű orra körül. Leterítem a törölközőmet az övé mellé, határozott mozdulatokkal zavart palástolni mindig is erősségem volt. Bibi viszont verbálisan se tétovázós alkat, elképedve hallgatom, ahogy így elsőre simán belekérdez, hogy komoly-e a meccs Frenk meg köztem. A szél még mindig sehol, a kesztyűs csávó a kapitány néhány mordulására ide-oda fordítja a grószot meg a fokot, hogy azért mégiscsak haladjunk. Összeszokott társaság, a hajózás technikai részleteire nem fecsérelnék szót, maximum annyit mondanak be kásás hangon, hogy két dolog a fontos: a sportérték meg a kötélrend, ezen valamiért felröhögnek, a hajó meg krajcolgat lassan a tavon, nagyon szép, ha elég messziről nézzük. A kis galeri vakon bízik a kapitányban, Frenk idejövet mesélte, hogy a kapitány, még ha be is van állva, mint a klinikai halál, másfél óra alatt átitorlázik Földvártól Révfülöpig. Bibi viszont már ott tart, hogy az új csaja a volt férjének képes volt profilképének kitenni egy olyan fotót, amelyen a csaj az ő hároméves kislányával pózol! gyűjti a lájkokat az én Leámmal! és, megáll az eszem, mondja, legalább hatvan spanom lájkolta is, én meg írhatom a halállistát. Mi is röhögünk, majd óvatosan lépkedve a hajó peremén hátramegyünk a tathoz, és leereszkedünk a lépcsőn a vízbe. Alig úszunk néhány tempót, a kapitány ránk mordul, hogy fogjuk már meg becses kezünkkel a kidobott kötelet, mert bármikor föltámadhat a szél, és ők nem jönnek vissza a vízihulláért.

Érzem a bőrömön a hűvös, nyugodt vizet, a csöndesen araszoló hajókat nézem, és Bibit, ahogy elkapja a kidobott kötelet. Cinkosan vigyorog, hogy ússzak

már oda, ebből baj nem lehet. Hát jó, néhány karcsapás, majd pár méterről víz alá bukcom, hogy éppen Bibi mellett dugjam ki a fejem. Ekkor bedurran a hajómotor, az armanis csávó tartja a kart, nem is néz felénk. Teljes erőből sprintelek, hogy utolérjem és elkapjam a kötelet, Bibi arcán egy pillanatra mintha félelmet látnék, de aztán már mindketten élvezzük a sebességet. Persze fürdőruhánk felsője lesodródik, a hajóról viszont senki nem néz ide, öreg kőrókák, tudják, hogy a hullámoktól úgyse látnának semmit. Pálinkáznak inkább kitartóan, a motorkarnál az armanis csávó rázendít a tengerésznótájára, miszerint *Hét tenger ördöge bőrdöbe bújt bele, karodon tetovált sellő neve*, egyre gyorsabban haladunk, ég a tenyerünk, de most már aligha engedhetjük el a kötelet, ha nem akarjuk, hogy majd valakik kihalásszanak a tó közepéről.

Nem nézünk egymásra Bibivel, mindketten harcolunk a magánlétünkért, legalábbis ezt gondolom, amíg még gondolkodom, csak valahogy megtartsam magam, kibírjam, de hát máris nem bírom, de muszáj, alkudozom maradék önmagammal, mígnem egy mordulást hallok a vitorlásról, és éppenhogy felvillan a kapitány, amint kitépi a motorkart az armanis kezéből. Nagy csend lesz, szégyellek Bibire nézni, de ő már oda is úszott a lépcsőhöz, és olyan táncos léptekkel vonul fel a hajóra, mintha mi sem történt volna.

Mi van, kislányok, most se kérnétek némi szíverősítőt? – a mercedeszes enyhén megemeli a kezében tartott üveget, de azonnal vissza is hanyatlik, akarni ugyan akar, de annyira el van ázva, hogy az ülő helyzet is túlságosan nagy erőfeszítés, lassan dől el, mi pedig visszamegyünk az újra csöndesen sikló hajó orrára. Egy gyerek soha nem véletlenül fog meg, ahhoz valaminek történnie kell, valami igazinak, mélynek két ember között, mondja Bibi, én meg alig kapok levegőt, bágyadtan sorolom, hogy nemi erőszak, hogy gyerekek a buliban, hogy véletlen. Nincs olyan, hogy véletlen, jelenti ki Bibi, amire én nem tudok mit mondani, de azt se szeretném, hogy a beszélgetésünk megszakadjon, úgyhogy kezdem megint a nemi erőszakot, hogy háborúban ez is a győzelmi stratégia része, és hogy milyen igazi fogantatás az, amikor többen végigmennek egy nőn. Bibi lehunyt szemmel napozik, lazán odaveti, hogy ha a nő megfog, mindegy, hogy milyen körülmények között, akkor is az van, hogy egy adott ponton elfogadta és élvezi a helyzetet. Úristen, Bibi, de hát ez pusztá biológia. Nincs olyan, hogy pusztá biológia, mondja. Hát mi van még?, kérdezem, s reménykedem, hogy nem a kémia. Sors van, mindenki azt hívja be az életébe, amit be kell hívnia, mondja Bibi. Az armanis zengi a hét tenger ördögét, a viharvert kórus maradék erejét összeszedve ordítja, hogy hahahaha. És a szabadság, kérdezem. Nincs szabadság, vonja meg vállát Bibi, majd el is magyarázza: minden embernek megvannak a sebei, és úgy lép be helyzetekbe, ahogyan a sebei irányítják.

Egyre hangosabban locsognak a hullámok hajónk oldalán, mellettünk meg szédületes gyorsasággal húz el egy hófehér hajó fekete vitorlákkal, még éppen el tudom olvasni a nevét. Néma Gyerek. Hátrafordulok, kell-e valamit csinálni a feltámadt szélben, Frenk mosolyogva gesztikulál, hogy ne féljek, mert a kapitány mattrészen is kapitány, és valóban, ott áll a kormánynál, a kesztyűs csávó meg hol egyik kötelet húzza, hol a másikat, az armanis kezében vörösboros palack, a mercedeszes meg hortyog a padon. A hajó bedől, át-átcsapnak a hullámok, négykézláb araszolunk vissza Bibivel a tatra, és elhelyezkedünk a vitorlás magasabbik oldalán lovagló ülésben. A kis képernyőről egyre nagyobb csomószámot olvasok le, 18 - 18,5, az armanis üvölti a szélbe, hogy *hét tenger ördöge bőrdöbe bújt bele*, a vörösboros palack körbejár, Frenk felém nyújtja, iszom, átadom Bibinek, ő is meghúzza, majd a kesztyűs csávónak nyújtja, az armanis nem bírja nem újra- meg újratekdeni a Rozmár Joe-t.

A palack kézről kézre jár, mígnem a szél egyszer csak elcsendesedik, a viharfelhők sehoh, és azt látom, hogy a mercedeszes pali nemhogy köztünk van, de hátratekerve Bibi csuklóját térdre kényszeríti, mögötte vigyorogva guggol a kesztyűs csávó, úgy, hogy a hajó ingásától Bibi elveszti egyensúlyát, és rajta keresztül hátraesik, a mercedeszes meg húzza le a bugyit róla, nagyon gyorsan történik mindez, ahogy észbe kapok, ráugrom a mercedeszesre, de a kesztyűs azonnal behúzza egyet, s úgy kapja el az államat, hogy elszedülök, ordítom, hogy Frenk, segíts, és ő már imbolyog is felénk, de megcsúszik, és beleesik a vízbe.

Hahahaha, éneklő a Rozmár Joe kórusát a kesztyűs csávó, és lenyom a hajó fenekére, majd villámgyorsan letolja nadrágját, és belém próbál nyomakodni, nem megy neki, mert vergődök rendesen, nézem, mi van Bibivel, a mercedeszes ütemesen mozog rajta párat, majd int a kapitánynak, aki addig ott állt mellettük és farkát simogatta, Bibi arcát nem látom, Frenk keze jelenik meg a hajó végében, kirakja a csöpögő iPhone-ját, majd ő maga is kiemelkedik, körülnéz, mint egy elsőáldozó kisfiú, lassan végigdől a padon, és elalszik. A kesztyűstől olyat kapok, hogy eszméletemet veszttem, s mire magamhoz térek, a vitorlás újra csöndesen siklik a tavon, fölöttem szivárvány, alattam szürkésfehér tócsa. Bennem semmi.

Frenk az igazak álmát alussza, Bibi nedves pézsét hoz, és óvatosan itatja fel a mocsarat arcomról, teveled mi van, kérdezem tekintetemmel, de legyint, mint aki már rég hozzászokott az ilyesmihez, cigivel kínál, jéghideg dobozos sörrel, idd meg, mondja, meglátod, jobb lesz. Ugyan mihez képest, de ráhagyom.

Na gyere, mondja, ne legyenek a látóterünkben ezek a hortyogó faszok, és segít fölállni. Visszamegyünk napozóhelyünkre, cigizünk, sörözünk, egy ideig némán nézzük a csillagos eget.

Miért nem mozdul a hajó, kérdezem Bibitől.

Bedobtam a horgot. Ennyit tudtam csinálni. Még azt tudtam volna, ha nem ejtem be a rugós késem a vízbe, hogy elnyiszálom az urak torkát. De minek. Reggelig itt elvagyunk, senki nem fog emlékezni semmire. Addig is ússzunk egyet, meglátod, jót fog tenni. Meztelenül ereszkedünk a vízbe, hangtalanul úszunk egymás mellett, mint egy katamarán két teste. Bibi néz engem, én őt, és azt mondja: gyere, avassuk be magunkat. Alábukik, én is, és átúszunk a vitorlás alatt.

A hajón Bibi előbb engem törölget végig óvatosan, majd ő maga is megtörülkőzik, pulóvereket hoz fel a kajútból, meg whiskyt, majd halkán mesélni kezdi japán tapasztalatait, amikor escort-girlként dolgozott Tokióban. A víz hűtötte bőröm nyújtotta védelem-illúzió és a szétáradó alkohol melege feloldja minden tiltakozásomat, elfogadom a pillanatnyi helyzetet, hogy nem értem, mit keresek itt, nem értem ezt a szép és erős lányt, aki az átélt perverziók végtelen változatairól egy üzletember józan távolságtartásával beszél, vagy üzletasszonyén, mindegy, ölébe hajtom a fejem, és alszom én is.

Arra ébredek, hogy szelíden siklik a vitorlás a földvári kikötő felé. A kapitány a kormánynál, Frenk és a kesztyűs csávó a köteleket igazítja, az armanis meg éppen nyújtózik, és azt dünnyögi: akkor hát induljunk el újra az emberré válás rögzös útján. Mire a hajó szépen beáll a helyére, Bibi is feljön a kajútból. Mindannyian a kávézó felé indulunk, rántottát eszünk, kávé meg narancslét iszunk, nem szólunk egymáshoz, süt a nap, gyerekek ugrándoznak, apák hozzák a család számára a palacsintákat, a szél enyhén fújdogál, senki nem emlékszik semmire. Frenknek mondom, húzzunk innen, de úgy néz rám, mint egy őrültre. Látom, nincs abban az állapotban, hogy felfogja, mi történt velem akkortájt, amikor belezuhant a vízbe. Döglött telefonja sem érdekli. Bibit keresem a tekintetemmel, de sehol. Végül annyit nyögök ki Frenknek, hogy meghalnék, ha még egy éjszakát ezen a hajón kellene töltenem. Ő se aludt valami jól, mondja, fáj is a feje, legyen az, hogy délutánig még hajókázunk, úszkálunk, hiszen imádod a vizet. Hol lehet Bibi? Visszasétálunk a vitorláshoz, és újra a tó barátságos nyugalma fogad, üldögélünk egymással szemben a két padon, a tegnapiak közül senki sem hiányzik.

Szóval visszajött a hajóra. Nem értem, miért. És én, én ugyan miért jöttem vissza?

A kapitány hív valakit telefonon, de nem tud vele beszélni.

Kinyomott, megint kinyomott. Itt van a fiam a Balatonnál, és nem akar velem találkozni.

Hány éves a fiad, kérdezem.

Huszonyolc. Az anyja ellenem nevelte. Mindent megadtam neki, ahányszor pénzre volt szüksége, én utaltam, de hiába kérem, hogy bár egy kávéra találkozzunk.

Nem lehattél valami jó apa, mondja Bibi.

Dolgoztam, mint egy állat, hogy mindenük meglegyen, mondja a kapitány.

Ha elgondolom, veszi át a szót a mercedeszmedálos, gyerekkorunkban karácsonyra mind az öten kaptunk egy narancsot, egy szaloncukrot és öt szem mogyorót.

Mi három szelet Pick-szalámit kaptunk, mondja a kapitány. A mai fiataloknak fogalmuk sincsen, mit kellett megtennünk azért, hogy úgy élhessenek, ahogyan élnek. Nincsenek érzelmeik.

Nektek persze vannak, gondolom magamban, és Bibire nézek. Tekintetéből azt olvasom, hogy ezek már nem ugyanazok az emberek, hát nem látom, milyen boldogtalanok? Na igen, gondolom Bibinek, estére meg már nem mi leszünk a hajójukon. Hagyd az aktivizmust, látom az ellenvetést szép okos arcán, avval semmire se mégy, ha te beszélsz róla. Frusztráltak lesznek, s ezt még agresszívebben dolgozzák le. Igazság, ugyan miféle igazság? Történt valami, ami nem történik nap mint nap? Vagy megverni akarod őket? Ingatom a fejem. Beperelni? Bólogatok. Ingerküszöbüket sem érné el a dolog, elsőrangú ügyvédek mindent elintéznek helyettük, pénz kérdése az egész, és pénzük, az van. Hagyd inkább, hogy a reggeli napfény, a víz halk fodrozódása, a másnapos lelkiismeret tegyék meg a hatásukat. A közvetett bosszú édesebb.

Az öregfiúk közben merengve gyónnak, hogy éveken át külföldön dolgoztak, az Államokban az IT-bizniszben, Iránban építésként, a holland gyógyszeriparban, s csak küldték haza a sok lét, de soha nem volt elég. Gazdaggá tenném, mondja az armanis rezignáltan, de nem, az én exemnek nem is a pénz kell, csak gyötörni akar engem szünet nélkül. Tök reménytelen.

És miért nem löveted le? – érdeklődik bájosan Bibi.

Megtennéd?

Attól függ, mennyit szánnál az akcióra.

Mennyi kéne?

Százezer dolcsi, és rajta is van a halállistámon.

Nekem simán megér százezret.

Hát akkor küldd át a paramétereket – mondja nevetve Bibi, fölkapja hátára a tengerészszak-formájú csíkos kis táskáját, és Frenkkel meg velem együtt lépeget ki a vitorlásról a mólóra. Még integetünk is nekik, mielőtt végleg fölszívódnánk Bibi halállistáján.

Selyem Zsuzsa (Marosvásárhely, 1967) író, irodalomtörténész.

TANULJ ÚSZNI

az egyik pillanatban minden
a lehető legnagyobb rendben,
a következőben a véred eszik
– ennyit a lehető legnagyobbbról.
meg arról, hogy vannak pillanatok,
melyekért tényleg nem érdemes.
kicsit úgy érzem magam,
mintha eltévedtem volna
és segítséget kérnék valakitől,
aki azt mondja, majd ő elvezet,
el is indul egy szinte kellemes,
nyílegyenes úton,
ami egyszerre véget ér,
s ekkor így szól: „most már csak
a hazavezető utat kell megtalálnod.”
talán kizárólag a nagyon szerencsétlen
embernek van joga ahhoz,
hogy másvalakit sajnáljon.

„tudja, miért vagyok boldog ember?
mert nem kérdezek olyat,
amire jobb, ha nem tudom a választ”
– mondja az, aki világgá akart menni,
aztán maradt csendben itthon.
innentől neki „tulajdonképpen rutinmunka”;
és a pofon: egyszerű.
egy csomó minden van a fejemben,
de ugyan minek, ha nem tudok élni vele.
és számos egyéb változatos lehetőség van
saját magunkat sajnálni.

én tényleg a ceruzámmal gondolkodom.
a fejem mit sem tud arról, amit a kezem csinál,
csak később csodálkozik rá a firkára.
talán nem kellene olyasmivel foglalkoznom,
amit feltehetőleg egyedül én értek.
gyónni már úgylis az új élet részeként kell;
és semmi sem olyan nehéz,
mint nem becsapni magunkat.

mindenesetre én most megnézem azt a ködöt.
lehet, meg is szurkálom kicsinyég.

tanulj úszni, találkozunk az arizona-öbölben.

Seamus Heaney

WOOD ROAD

Az aszfalt új, de keskeny,
A padka füves, mint akkor –
Bill Pickering hevert ott
Puskával a nyári sövény alatt,
Őrségben, éjjel, egyenruhában,

Mint polgárőr.

Holdfény a puskacsövön,
Az utat torlaszoló
Furgon szélvédőjén –
Ott silbakol profilban
A többi járőr:

Mulhollandstown blokád alatt.

Vagy fényes nappal én megyek arra
Tőzeggel megrakott
Szekér tetején,
Fölnéznek rám, én meg lenézek,
Mint egy felnőt, nálam a gyeplő,

Himbál-hintáz a szekér.

Később, azon a nyáron
Virrasztani az éhség-
Sztrájkolóhoz siettem
Az udvaron át, fürkész tömeg közt:
Odabent az őrzött hulla és

A díszőrség figyelt.

Vagy a folt a kanyarban:
Egyszer csak, a semmiből
Gyorshajtó, fékcsikorgás –
Pörög, pörög a fényben
Egy kis biciklikerek;

Egy lámpa szilánkjai.

Szépiazsín fotó,
Vérrel kihúzva:
A Wood Road, pont amilyen volt,
Az aszfalt új, de keskeny,
A kukák helyét, a buszmegállót

Benőtte a fű.

(Fordította Imreh András)

Seamus Heaney (1939-2013) Nobel-díjas író költő. Verseinek gyakori hátttere az északír zavargások véres kora. Utolsó kötete, az Élőlánc idén jelenik meg magyarul.

FAGY

Heike arca aznap a szokásosnál is puffedtebb volt, vagy talán csak az üveg torzított, és a mögötte sorakozó édességeken tört meg a fény, azért tűnt annyira duzzadtnak az orra, olyan puhának a bőr az álla alatt. Önkéntelen mozdulattal kisímitotta a homlokából a pókháló vékonyosságú hajsálakat. Kitalálta már, mit szeretne, kérdezte a nő a büfépult túloldalán. Heike végignézett a kínálaton. Régebben szerette ezeket a süteményeket, de újabban minddel volt valami baja: a rétes morzsalékká tört a villa alatt, a diós kifliben hegyes héjdarabokat gyanított, az epertortától pedig kiütései lettek. Még a piskótatekercshez volt a legtöbb kedve, bár annak meg a tésztája nem sült át egészen, nyeléskor kaparta a torkot. Mégis kért egyet, kellett valami, amivel elűthette a délutánt.

Az ablak elé ült, egy oszlop takarásába. A rakodóudvar nedvesen csillogott, de a ponyvák tetején megmaradt a hó. Reggel óta esett, lassan, kavargva ereszkedtek le a pelyhek, mintha keresték volna a helyet, ahol nem olvadnak azonnal bele a pocsolóba. Heike kiválasztott egy pelyhet, próbálta végigkövetni az útját, de elvesztette szem elől. Megpróbálkozott egy másodikkal és egy harmadikkal is. A háta mögött Herr Sauer, a műszakvezető lépett a büfébe, talpai alatt diadalmasan csikorgott a márvány. Mire a pulthoz ért, a pincérnő már kanalazta a szűrőbe a kávé. Hűvös szakértelemmel főzött le, és mosoly nélkül tolta a férfi elé a csészét. Heike bekapott egy darabka

süteményt, összerágta, de mintha a nyál ragasztóvá vált volna a szájában, nem bírta leerőszakolni a torkán. Megvárta, amíg Herr Sauer leül a szeparéban, csak azután köpte ki a szalvétájára a falatot.

A műszakvezetőnek három gyereke volt, a pincérnőnek négy. Heikének egy se. Kibontotta a tekercsset, és lekaparta a tésztáról a lekvárt. A délutánok voltak a legnehezebbek. Délelőtt kijárt a raktárakhoz, ellenőrizte a rakodómunkásokat, figyelte, nem puffan-e egy-egy rekesz vagy tartály a megengedettnél lendületesebben a másakra, nem nyomódik-e össze a paradicsom, az eper, a saláta. Máskor úti papírokat nyálazott át idegen szagú fuvarosokkal, átvételi elismervényeket írt alá, közben érezte a férfiak tekintetét a mellén. Ebéd után viszont már alig néhány szállítmány érkezett, ilyenkor hosszú órákat kellett a fojtott levegőjú irodában töltenie. Ráadásul most még a hó is esett. Közeledett a sötétség, a hideg és az ünnepek, a hosszú hónapok, amikor majd csak a retekre és a hagymára lehet várni, meg az őszi transzportokból kimaradt krumplira. Heike felállt, és a szemetesbe dobta a maradék piskótát, mielőtt visszavitte a tányért. A pincérnő nem köszönt vissza, elnézett a feje fölött.

Ahogy felment a lépcsőn, elképzelte a vért, amit a vádlijában összehúzódó izmok felpumpálnak a szívébe. A kórházban azt mondták neki, a vére mérgezte meg a gyereket. Mikor felért, megállt, várta, hogy összeessen, hogy meghaljon ő is, de nem történt semmi sem. Visszaült az asztalához, és a kinyitott iktatófüzet fölé hajolt. Az orra elé belógó szobapálmáról apró pók ereszkedett lefelé, himbálózott a ventilátor csapta szélben. Heike találgatott, hogy a határidőnaptárra vagy az asztal lapjára érkezik-e majd. Márciusnál állt kinyitva a naptár. Ötödike feketére volt satírozva, olyan sokszor húzta át rajta a ceruzát, hogy ki is lyukasztotta a papírt. Csupa pókháló lesz itt minden, gondolta Heike. Csupa pókháló leszék én is. Türelmetlenül végigsímitotta homlokát.

Fél óráig nem történt semmi. Heike görnyedten ült, nem mozdult, próbálta visszatartani a lélegzetét. A csend egyre erősebb lett, de a többiek mintha nem hallották volna, szorgosan írták egymás alá számsoraikat. Hatékonyak voltak mind a hárman, mindenhatóak. Gyere velünk táncolni, hívta Jutta múlt pénteken, szedj fel valami jó pasit, unszolta Erin. Heike nem ment, nem táncolhatott azzal a megalázott testtel. Akkor legalább a bébire vigyázhatnál, mondta Laura, de erre Heike már nem is válaszolt. Nem akart senkit, és őt sem akarta senki. Már az utcán sem fordultak utána a férfiak, mintha a gyerekekkel meg a méhével együtt elveszett volna belőle a nő is.

Stephan is elhagyta, nem sokkal azután, hogy hazakerült a kórházból. Még együtt vitték el a soha nem használt kiságyat az ószereshez, de egymáshoz

érni már nem tudtak. Furcsa lettél, mondta neki a férfi, és erre nem lehetett felelni, mert tényleg minden máshogy volt, mint azelőtt, de nem tudhatta, hogy ő változott, vagy a dolgok körülötte. Aztán egy májusi estén Heike arra ért haza, hogy hiányzott a férfi holmija a lakásból. Stephan búcsú nélkül ment el, és magával vitte a könyveit a polcra, a gyógyszereit az éjjeliszekrényről, de még az orrszűrőjét és a cipőpucoló dobozát is. Egyedül egy töltőtoll került el a figyelmét, mert az becsúszt az éjjeliszekrény mögé. Heike egy kerek évfordulóra vette neki, aranyzínnel gravírozta bele kettejük nevét.

A telefont Jutta vette fel, azon az éles fejhangon beszélt, amin mindig szokott, ha egy elkésett fuvar érkezett meg. Gyengeelméjű, mondta, mikor letette a kagylót, hat órát késik, és még németül sem beszél. Azt hiszem, már a kapunál áll. Heike menjen, szólta oda Erin, és tovább írta a számsorait. Talán azt remélte, ő majd elszórakozik a sofőrrel, esetleg, ha a férfinak nem kell azonnal visszaindulnia, haza is viszi magához. Néha egész jóképűek voltak ezek a mogorva emberek, ha beszélni nem is lehetett velük, minden másra megfeleltek. Heike felállt, vetett egy utolsó pillantást a pókra, ami éppen akkor ereszkedett le a határidőnapló tetejére. Erin nem tudhatta, hogy azt a lyukat, ami benne nyílt, nem lehetett egy férfival betömni.

A sofőr a rakodón állt, egy vékony melegítőfelsőben reszketett a hóesésben. Még húszéves sem lehetett, tekintete merev volt, mintha parancsra várt volna. Ez még rendesen beparkolni sem képes, beszarok, káromkodott mögötte a raktárvezető. Heike kinézett az udvarra. A kamion első kerekei mélyen belesüppedtek az út melletti gyepebe, és a kaput szegélyező sövényt is alaposan megtépázta a vontatmány. Elképzelni sem tudom, mit keres a vezetőfülkében, háborgott a raktáros. Ez a gyerek nem kamionos. Heike odalépett a fiúhoz, elvette tőle az úti papírokat, és betessékelte a kávézóba. Lekváros tekercset rendelt neki és teát. A fiú mohón evett. Heike először németül, aztán angolul és olaszul próbált beszélgetni vele, sőt még oroszul is megkockáztatott pár szót, de ő csak rázta a fejét. Nem tudom, csak ennyit beszélt németül. Heike fázósan összehúzta magát, és dörzsölgetni kezdte a karjait, közben kérdően nézett. A fiú megértette, csinálta ő is. Hideg van, mondta Heike. Hideg van, ismételte a fiú. Meleg, mondta Heike, és mosolyogva a teára mutatott. Meleg, ismételte a fiú, és mosolygott ő is. Aztán megint hallgattak. A fiú időnként kortyolt, aztán felnézett, alázatosan kereste Heike tekintetét. Ki vagy te, kérdezte tőle a nő, de a fiú csak rázta a fejét. Nem tudom, mondta. Nem tudom.

Tíz percig ülhettek így. A csend egyre hosszabbra nyúlt, lassan áthatolhatatlanná dermedt közöttük. Heike a fiú arcát bámulta. A fiú gyermeken duzzadt szájával, mohó szemeivel olyan volt, mint egy csecsemő.

Aztán kivágódott az ajtó, és egy kék overallos rakodómunkás futott feléjük. Menjen innen, de azonnal, kiáltott rá a pincérnő. Abban a ruhában tilos a kávézóba lépni. Orvost, azonnal hívjon orvost, mondta a férfi. Heike felugrott. Mi történt? Találtunk két embert a pótban, kisasszony. Mélyen bent, az almásrekeszek között. Nem tudom, élnek-e még. Heike először az üzemorvost hívta, aztán a mentőket, közben a munkások két apró alakot cipeltek be a büfébe. Heike a piros kanapékra mutatott. Nehogy már odategyék őket, kiabált a pincérnő. Összepszkitják a huzatot. Egy fiatal nő volt, és egy kisgyerek, arcuk békés és kékesfehér.

Valaki hőszugárzóért, más pokrócokért szaladt. Heike kibújt a pulóveréből, és betakarta vele a gyereket. Szeplős, hosszú copfos kislány volt, sovány teste szinte eltűnt a sok réteg ruhában. Heike mellékuporodott a kanapéra, átölelte, hogy a saját testével melegítse. A nőn csak egy vékony pulóver volt, körülötte ketten sürgölődtek. Nincs pulzusa, kiáltott az egyik, mit csináljunk, nincs pulzusa.

Herr Sauer futva érkezett, léptei alatt most sikoltott a márvány. Ki szignálta ezeket a papírokat, kérdezte, nem vehetjük át az árut. Azonnal abba kell hagyni a lerakodást. Ez a nő már halott, mondta valaki. A gyerekének adta a saját kabátját, ő meg megfagyott. Látja, üvöltötte a műszakvezető a rémült sofőr arcába, nem vehetünk át olyan árut, ami mellett meghalt valaki. Bezárat minket a tisztiorvosi szolgálat.

Kihűléses esetekben soha nem lehet tudni, hogy tényleg beállt-e a halál, mondta az üzemorvos. Néha a halottak is felélednek, ha felmelegítik őket. Heike megfogta a kislány kezét. Szép kis kéz volt, a körmei, mint Heikének is, tövig le voltak rágva. A csuklóján alig érezhetően lüktetett az ér. Csak jönne már a mentő, el kell ezeket távolítani innen, mondta Herr Sauer. Menjenek a dolgukra, emberek, nincs itt semmi látnivaló. Mit kerestek ezek a pótkocsiban, mi, vallatta a sofőrfiút a raktárvezető. Miért nem tekerted le a hűtést, nem tudad, hogy potyautasaid vannak? Közben a pincérnő még mindig azt hajtogatta, hogy nem az ő dolga letakarítani a huzatot.

Heike ölelte-ringatta a gyereket, úgy nézte a szomszéd kanapén heverő nőt. Sápadt volt az arca, márványból faragott, elnyíló ajkai között megsápadt a fogíny is. Egy pók ereszkedett rá a magasból, és mire megérkezett a mentő, és Herr Sauer is kizavarta a kékruhásokat a büféből, bemászott a száján.

Molnár T. Eszter (Budapest, 1976) író, költő, molekuláris immunológus.
Első regénye: Stand-up (2016).

Zalán Tibor

BOBÓ HÉVÍZEN

Van itt egy nagy tó.
Ha hideg van, füstöl.
Angyalszárny suhan.
Ördög ül az üstön.

Van itt egy kórház.
Sok a beteg benne.
Egyik arcon csíp.
Hogy a fene enne...!

Van itt egy terem.
Van benne egy színpad.
Azon mászkálok,
nagyapa meg pukkad:

„Lecsúszik onnan –
óbéogat hiába –
épp hogy meggyógyult
az eltörött lába!”

De én csak mászok,
szuszogok nagyokat,
hátratólatok,
én vagyok a vonat.

Bácsik beszélnek,
nénik is hadarnak,
néha beszólok:
csönd legyen, zavarnak!

Ügyet sem vetnek
rám, csak szórják a szót.
Döntöttem: egyik
sem kap kölesgolyót.

Ősz van, és szép itt,
tarkák a levelek,
egy fejemre hull,
ezen felnevetek.

Hotelben lakunk,
adnak inni, enni,
anya és Nanó
igen korán kezdi

az étteremben
velem a reggelit:
tudják, idő, míg
pocakom megtelik.

Délután aztán
többiekre várva,
egy pohár borra
a szomszéd kocsmába

nagyapával csak
egy percre betérünk,
így lesz nagy titkunk
közösen minékünk.

Baleset történt,
a szép telefonját
a földhöz csaptam,
elvetettem gondját.

Még egy friss élmény,
kávéházban jártunk,
pincér vigyázott
rám; majd továbbálltunk.

Miket nem ettem!
Kacsamellet sülvél!
Meglépett, pedig
rá voltam készülve.

Esett, búcsúztunk,
Pestig csak aludtam.
Álmomban Hévíz
elő-előbukkant.

Zalán Tibor (Szolnok, 1954) József Attila-díjas költő, író, dramaturg, egyetemi tanár.

Egressy Zoltán

DARK DOOM HONEY

A villamos átment velem a zöld hídon.
Elkezdem a mondatokat, és nem
fejezem be. Egy ideje inkább már
valami embernagyságú csokival
szeretne élni, amibe időnként bele-
haraphat. Ő olyan, aki tudja például:
az északi fénynek megvannak a
konkrét okai, csak nem hajlandó
megtanulni őket, mert az varázslat.
Meg olyan, aki annyira boldog egy
jelenléttől, hogy a jelenlévő el is
mehet, ha akar. Haragoszöld szeme
simán mézbarnává változik estére.
Lágygá, mint az első álom. Amit akar,
végül elhüppögi mindig valahogy: ma
kék kendővel letakart lámpa alatt nem
szeretett volna borozni egy utolsót.
Mindent bánok, de pont ezt üti ki a sín
belőlem, a durva zakatolás, így akkor
már nem, és még ebben sincs igazam.

Egressy Zoltán (Budapest, 1967) József Attila-díjas író, költő, drámaíró.
Legutóbbi kötete: Lila csík, fehér csík (2015).

A MEGFELELŐ ÖLTÖZÉKRŐL

Fontos, hogy az ember tudja, mihez mit vegyen fel. A megfelelő öltözék nagymértékben fokozza ugyanis a megélni kívánt pillanat intenzitását. Tudatosságot kölcsönöz a viselőnek, olyan méltóságot, ami levethetetlen, ami ott van akkor is, ha az öltözék a tudatlan szemlélőben éppen a méltatlanság, az elesettség érzetét kelti. Mint aki az akasztóházhoz sétál, vagy az oltárhoz: nem számol a pillanat visszavonhatóságának lehetőségével. Persze előfordul olykor, hogy a halál vagy az esküvő mégsem történik meg, de ritkán és csak elszigetelt esetekben. Aki a pokolba vagy a mennyországba vezető utat járja, tisztában van a lépéseivel, számára a valóság az itt és mostra szűkül, egyetlen mozdulatra, a hangra, nem is a szóra, egy kabát sarkának libbenésére, a folyamatos jelenre. Méltósága akár egy látszólag oda nem illő ruhadarabban is megmarad, öltözéke már a viselés pillanatában történelemmé válik, még akkor is, ha a történelem az irgalmas Istenen kívül egyetlen tanúja sincsen. Ilyen módon tehát a megfelelő öltözék már viselése pillanatában történelmi értékkel bír, ereklyévé válik, mint Ferenc Ferdinánd véres inge, Gábor Zsazsa első esküvői ruhája, vagy a tegnapi szerető ottfelejtett sálacskája.

A megfelelő öltözék értékét tehát a történetiség távlata adja, viselője már a történet pillanatában, sőt már jóval azelőtt – mint aki kivégzésre, vagy esküvőre megy – tisztában van azzal, hogy az a kék ruha, amit reggel felvesz, egyszer

majd az a kék ruha lesz, amiről majd úgy fog beszélni, hogy „ez az a kék ruha, ami akkor volt rajtam, amikor...”

Röviden: aki tudja, hogy melyik pillanathoz mit vegyen fel, annak a tudása parttalan, mert ő tudja a legkevesebbet.

Következzen tehát a kényes pillanatok és a hozzájuk illő ruhadarabok felsorolása.

Kék öltöny, ha ballagsz, fekete nirvanás póló világoskék farmerrel az első berúgáshoz, ugyanaz a póló – egy nappal később – az első csókhoz (és akkor az már nem is ugyanaz a póló), fekete Adidas cipő legyen rajtad, amikor először megbüntetnek a metrón, a kokain fekete ingen, UV-fényben tisztán látszik, ezt tudd, amikor belépsz a hartai diszkóba, viszont egy kevés vér szinte fel sem tűnik a pirosbarna kockás ingen, amit nagyanádától kaptál 2000 karácsonyán, a türkizre festett körmű történezlányt „Designers” feliratú pólóban kíséred haza, Dórizval „Electronic Beats” feliratú pólóban szakíts, nyáron, napszemüvegben, hogy megjegyzést tehessen a „köcsög technós” szerkódra, amikor anyád először kérdezi, hogy buzi vagy-e, az a lila pulóver legyen rajtad, amit tőle kaptál a 15. születésnapodra, golfozni golfruhában, teniszezni Lacoste-ban menj, közeli férfirokon temetésére vastag fekete nyakkendőt viselj a nyloning fölött, így biztosan megmarad a szürke októberi délelőtt, szőrmegalléros farmerdzseki mindig legyen otthon, arra az esetre, ha megismétlődne 2005 tele, ha kórházba mész, gondosan válassz, kerüld a köntöst, a pizsamát, visszafogottan elegáns utcai ruhadarabokat csomagolj, borotválkozz minden nap, hadd higgye a büféslány, hogy új orvos vagy, nem pedig ápolta a pszichiátriáról.

Láthatod, hogy mily nagy jelentősége van a megfelelő öltözéknek, amit reggel felveszel, délre talán véres lesz, vagy dalba írják, hozzábújnak, estére te leszel a Beatles-pólós srác. Válogasd tehát meg ruháidat, mint ahogyan a barátaidat és a szavaidat is megválogatod, hiszen tudod, hogy minden nap az első és az utolsó is egyben, s mint ilyen: ünnep. Ünnepre pedig nem vehetünk fel akármit.

AZ ÁGIKRÓL

Az Ágik szőkére festik a hajukat hétfőn, de nem elégedettek vele, azt mondják, vörösen mégiscsak jobb volt, és a szemedbe néznek mélyen, ha ott ülsz előttük egy fotelban és hallgatod őket. Az Ágik nem szeretik, ha szőke a hajuk, de azt sem, ha vörös. Eredetileg barnák, de azt még kevésbé szeretik. Azt sem szeretik, ha hosszan ülsz előttük, most meddig fogunk itt ülni, kérdezik olyankor. A South Parkot szeretik, a Csillagok háborúja összes részét és a véres hurkát rengeteg mustárral. Nem szeretik az apjukat, a sportos dolgokat, vagy ha a metrón megbámulják őket. A dobozos sört szeretik, a Beatlest és az édesanyjukat.

Az Ágiknak bizonytalan apaképük van. Haragudnak egy férfira, akit nem ismernek, aki nem ismeri őket. Az anyjukkal élnek, aki hagyja őket nőni, mint a kert végében a gázt. Ebből kifolyólag az Ágik vadak, aki hozzájuk beszél, jobb, ha kerüli a szemkontaktust, nézze a földet, vagy tegyen úgy, mintha csak az ablakot bámulná, a járókelőket az utcán, a pókot a sarokban, az abroszt az ebédlőasztalon, a kenyérmorzsákat az abroszon, egy Amazonas alakú repedést a falon, egy kék üveget a szekrény tetején, a pórusokat a bal kézfejen, különben előfordulhat, hogy váratlanul felállnak és elmennek. Ilyenkor megállnak egy pillanatra az ajtóban, azt mondják, elmegyek, majd sírni kezdenek és elmennek.

Az Ágikkal a tudomány egyelőre nem tud mit kezdeni. Voltak ugyan érdekes értelmezési kísérletek, például Theodore Riehmán 1906-os – már Amerikában

megjelent – tanulmánya, a „The Sexual Habits of the Ágis”, vagy Dobai Tamás 1970-ben kiadott „Egy év az Ágik földjén” című útleírása, de Riehmán – házasember lévén – csupán mások elbeszéléseire támaszkodhatott, míg a magyar utazó munkája nem tudományos igénnyel készült, sőt egyes kritikusai csak „a magyar betegnek” nevezik a szerzőt, szemére hányva, hogy összesen egy Ágit látott életében, azt is az utca másik oldalán. A kételyek leginkább Dobai azon állításából erednek, miszerint szerette őt egy Ági. Csakhogy Riehmán összes adatközlője egyhangúlag állítja, hogy az Ágik élő férfit nem tudnak szeretni. Alkatilag képtelenek erre, mint ahogy vannak, akik a zöld színt nem tudják megkülönböztetni a pirostól. Riehmán könyvében idéz egy 20 éves férfi búcsúleveléből: „Kínáltam narancssal, paradicsommal, selyemsonkával, teával, semmit nem fogadott el, úgy ült ott, mint akinek nincs gyomra. Akinek pedig nincs gyomra, az nem tud szeretni. Gyönyörű volt, mint egy erdő. Most is az. Azt hiszem kicsit belebonyolódtam.”

És ez nem egyedi eset. A neves osztrák tudós könyve hemzseg az ilyenektől. Említ ugyan egy esetet, amikor egy Ági reggel ébredéskor odabújt a férfihez, aki mellette aludt, és átölelte, de ez inkább amolyan kivétel, ami erősíti a szabályt.

Mindazonáltal az Ágik vidám lények, szeretnek énekelni, mindenféle ábrákat rajzolni egy piros füzetbe, és nagyokat nevetni a macskájukon. Ha megcsókolnak valakit, az azért van, mert így szokás, vagy azért, mert önmagukat látják tükröződni a másik ember szemében. Saját törvényeik vannak. Ezeket bármikor átírják, kiegészítik vagy megsemmisítik. Az lesz és akkor, amit és amikor ők akarnak, és ha nem akarnak semmit, akkor nem lesz semmi. Egy árva kutyaugatás se. Semmi.

Alkalmatlan vagyok a szerelemre, mondják, és belefújnak a macskájuk fülébe. A macska megrázza a fejét, lehuppan az ágyról, és kísétál a szobából.

Ha egy napfényes vasárnap délután védett környezetben (például szobában, konyhában, fürdőszobában) fejünket az Ágik nyaka és válla közötti gödörbe nyomjuk, majd a nyakhús egy nagyobb részét határozott, de nem éles harapással a szánkba vesszük, azt fogják mondani, hogy ahhh, és a szemük kimered, tekintetük a plafon felé irányul, de nem fogja fel a látványt. Ilyenkor védtelenek, mint a hátukra fordított cápák.

Ilyenek az Ágik.

Pallag Zoltán (Székesfehérvár, 1978) író, költő, egyetemi hallgató az ELTE BTK régészet szakán. Verseskötete 2014-ben jelent meg Noir címmel.

Toroczkay András

A MŰHELYBEN

A gyárország földjén pocsolják kiterítve.
A pocsoljákban esőcseppkörök. Én egy bódében ülök.
A zúgást, az eső kopogását hallgatom. Dúdolok.
Nem tudom, hogy keveredtem ide,
ebbe az összeviaszoszt szobába.
Körülöttem a sok félig kész báb,
a kiöntött, acsargó fejek,
a polcokon, a dobozokból kikandikáló,
elrontott árnyalatú kezek, lábak.
Holnap újra kell olvasztanunk őket.
Vagy talán még ma, nem tudom.
– Ebből kijön vagy tíz kéz, nem? –
kérdzem társamtól,
és a viaszos vödrökre nézek
az ötösre tekert rezsókon.
Ő kapar valamit a feketenyelű kaparójával.
Az eső viccet sejtve dobol.
Odafent távolról morajló, idegen gépek
kondenzcsíkjukat húzzák.
Aztán Isten szétkeni a felhőket,
mint takarítók a felmosóvizet a padlón.

Toroczkay András (Budapest, 1981) költő, író, kritikus.
Legutóbbi kötete: Búcsú Éhestől (2015).

Balaskó Ákos

VATTACSOMÓ

Pörköltöt úgy két hónapja hozták, ideiglenes dobozban.
A rokonok, akiknél eddig volt,
azt mondták, ez meg van unva.
Csupa csönd volt, egy használt vattacsomó,
és rettegés vörös gombostűszemekben.
Mi mindent megérez egy nyúlór ipzilonja.

Apró répadarabokban fogytak el azok a napok.
Éhségek közötti hézagokban, kínos
elszótlanodásban, mint mikor egy vendég ottfelejt magát.
Pörkölt alig aludt, pedig a hálóba raktuk,
elvégre ott szokás megszokni az új ketreceket,
és átaludni mások gyötrelmes álmait.

Egyik este tépkedni kezdte a szőrt magáról,
és az egyik sarokba hordta, itatóhoz és
élelemhez egyaránt közel.
A hormonok holtjátéka, két hónapja élt
egyedül, csak ez lehet.
Talán a haszontalanságot oldja fel így
a test magában.

Utánaolvastunk, mi a teendő álvemhesség esetén.
És nem tudtam dönten: az a szörnyűbb,
hogy porig kell rombolni a fészket, vagy az,
hogy ő ezt újabb kudarcként éli meg.
Hogy törődhetnék bele, hogy nem értheti
egy állat, hogy ami történik éppen,
az nincs is.

Balaskó Ákos (Dombóvár, 1984) Petri-díjas költő, Budapesten él. Kötete: A gépház üzen (2014).

Muszka Sándor

TINTA ÉS TŰ

Törekedtek a békességre és elbuktak sorra
A tetovált fiúk nem értenek semmihez
Eltékozták aranyaikat
Kár volt nekik megszületni is

Ablakaikból a semmire látni
A völgybe ahol az akasztott ember –
Semmit nem bírtak jól csinálni
Sehonnan jöttek és idegenek

A tetovált fiúk ha dalolni kezdenek
Kihűlt hamvat pörget az ujjuk
Magányos árva riadt ebek ők
Didergői egy vég nélküli ősznek

Balgák akik a földet öröklék
Bár igényt közölük nem tart rá egy sem
Kihűlt ágyakban hevernek éberem
Mint a szavak egy meg nem írt versben.

Nagy Ildikó Noémi

ÖNKONTROLL

Béírom a keresőbe, hogy cyberlox.hu, nézegetem a színeket, a stílusokat, az elégedetten mosolygó lányokat. Veráról is van kép a főoldalon, az arca precízen kifestve. Króm és jég. A szemhéjára mintha porcukrot szórtak volna. Picit előreálló alsó ajkában ezüstkarika. Mosolyog. Írok neki mailt. Pár nap múlva válaszol, nem ér rá, beindult a fesztiválszezon, tele van vendéggel, keressem hónap végén, de nem garantál semmit.

Én költözöm ki utoljára a koleszból. Anna itt hagyta az aranyhórcsógót, amit a pasijától kapott, egy üveg instant kávé és néhány levél hashajtót. Csukom be a bőröndöt, kopogás nélkül benyit három festő. A bőröndöt végiggurítom a ragacsos linóleumon a lépcsőház felé. Megálllok. Visszamegyek a szobába. A festők pakolnak. Az ágyon felejtettem a hórcsógót egy zacskóban. A zacskó oldalán csillogó felirat: I love you.

Mindenre allergiás vagyok. A napra, a szöszökre, a porra, a magvakra, a tejtermékekre, a kutya- és macskaszőrre, a tengeri herkentyűkre, a lisztre, a citrusfélékre. Félek minden kajától, hogy mi lesz, ha belém kerülnek. Százhetven centi vagyok és negyvenöt kiló. Ha a holdra nézek éjjel, tüszentennem kell.

A vonaton nézegetem a cyberlox.hu képeit. Lementettem őket, hogy offline is hozzáférhessek. A pózoló lányokon látszik, hogy megváltozott az életük. Előveszem a mobilom, és kikeresem Vera telefonszámát. A hüvelykujjam a

hívógomb fölött. Kinézek az ablakon. Táj. Az ülés alatt Anna hörcsöge motoszkál a díszzacskóban.

Apa a veszprémi pályaudvaron *A bádoghoz* címzett kocsmá előtt vár. Úgy vezet haza a kacskaringós, dimbes-dombos tapolcai úton, mintha menekülnénk. Otthon anyu tömne finom kajákkal. Fojtogató falusi csend, de közben madárcsicsergés, tücsökciripelés, fűnyíró, láncfűrész, fagyiskocsi, kakaskukorékolás, kutyaugatás. A gyerekszobám sarkai tele hosszú lábú pókkal. Kisétálok a játszótér melletti diófához, csak ott van térerő. Kikeresem Vera számát, de megint nem hívom fel. Anyuék bent a kéken villogó tévé előtt hahotáznak.

Minek futsz, elfogysz, mondja anyu másnap az állott kávéillatban. Krumplit hámoz. Nem azért futok, hogy fogyjak, hanem hogy karban tartsam magam. Tizenhét éves vagy, karban vagy, inkább egyél, mondja apu az újság mögül. Az utcán csilingel a takarmányoskocsi. Két perc múlva a szódás. Gyorsan megkötöm a tornacipőmet, igazítom a futónadrágom zsinóráját.

Füreden találok egy szabad helyet a parkoló szélén a bedeszkázott night club mellett. Ülök a kocsiiban, futócucuban. Másmilyen a csend. Morajlás a közeli főútról. Nem kell nekem haj a Verától, pláne harmincezerért. Bemelegítek a kocsi mellett. Két középkorú nő, az egyik nejlonzacskót lóbál. Átbújnak a foghíjas kerítésen, és eltűnnek a romos night clubban. Ott laknak. Ott főznek, ott alszanak. Jó lenne velük lenni. Egyszerre riaszt és megnyugtat ez a vágy. Boldognak látszottak, ahogy mentek a himbálózó tescós zacskóval.

Futok a sétányon. Többen körbeállnak egy férfit, aki neon festékszóróval naplementés, vadlovas festményeket készít. A fülesem megszűri a zajokat, csak a zenét és a saját zihálásomat hallom. A bicikliúton kocogok, bambuló hétvégi bringásokat előzgetek.

Családok csoszognak a murván. A feleségek pillantása: túl sovány vagyok. Megállok négy, fagyit nyaló néni előtt, szorosan egymáshoz húzódva ülnek egy félreeső padon, mint tyúkok az ülőrúdon. Lefejtem a trikót magamról, hogy ne gabalyodjak bele a fülesem drótlába. A trikó alatt szoros sportmelltartó. A derekam felé tolom a trikómat, és le a földre, mintha a bugyimból lépnék ki. Fölveszem a földről az izzadt ruhát, a nénik néznek szótlantul.

Néhány velem egykorú fiatal bukkan fel a tó irányából. A lányok csinosak, a fiúk barnák, a hajuk belóve, száll felém a kölniillat, söröznek séta közben. Az egyik lány platinaszőke, lapos hasa kilátszik rövid pólója alól, megcsillan a nap a karkötőjén.

Szívem a torkomban, pislogok, csak képen láttam eddig, de ő az, egészen biztos. Előveszem a mobilom, és kikeresem a számát. Rajtakaptalak. Mond valamit a társaságnak, lassítanak. Kotorászik a táskájában. Felveszi a mobilját,

széles mosoly, mondja a többieknek, hogy ki az. A hüvelykujjam a hívógomb felett. Szorítom a levetett pólót.

A tihanyi kompra várok, eszem egy vizes alapú jégkrémet. A kompon tengeribeteg leszek. Falfehéren jövök ki a véceből, egy sor nő vár az ajtó előtt, végigmérnek.

Anna a földvári nyaralójuk teraszán ül. Bentről viháncolás, röhögés hallatszik. Itt a tesóm a haverjaival, mondja megvetően. Gyönyörű a haja. Meg akarom fogni, az ujjaim között morzsolgatni a fonott tincseket. Odaadom neki a hörcsögöt a zacskóban.

Lécci maradjon nálad őszig, túlságosan emlékeztet a Zsoltra. Anyám utálja a rágcsálókat.

Nem tudod a szobádban tartani?

Előveszem a hörcsögöt a zacskóból. Kotyog a szíve. Meleg. Szőrös. A karmaival a kezembe csimpaszkodik.

Milyen édes, veled akar lenni.

Anna elfordul. A szája elé tartja a kézfejét, összeszorítja a szemét. Bent hirtelen csönd támad. Egy lányhang szólal meg.

Anna! Van egy kis baj.

Anna kinyitja a szemét, feláll, sóhajt. Fő az önkontroll, mondja.

Bemegy a házba.

A hörcsög fészkelődik a tenyeremben. Jobban összeszorítom a kezem, hogy ne tudjon menekülni.

Anna elég pontot gyűjtött össze, hogy kiválthassa a promóciós standnál a bikinit. Állunk sorban a nyeregményepultnál, titokban végigsimítok a haján. Bizsereg az ujjam. A hostessek osztogatják az ajándékokat, rajtuk van a bikini, amit Anna is kapni fog. Félig tanga, kilátszik a fenekük. Anna farmerja, mint egy függőhíd a két csípőcsontja között.

Jól fog állni neki a fürdőruha. Csillognak a gyöngyök a piros karkötőjén, ahogy átnyújtja a pontfüzetet a lányoknak, és elveszi a zörgő nejlomba csomagolt ajándékot.

Hangos a zene a diszkóban, tüszentenem kell a rezgő basszustól. Megdörzsölöm a szemem, elkenem a festéket. Megérintem Anna vállát. Bocs, elmegyek egy percre a mosdóba. Mobilal világítom meg az arcom a fertőtlenítőszagú félhomályban.

Papírzsepivel törölöm a szemfestéket. A mobilomról Vera arca néz rám. Nem emlékszem, hogy megváltoztattam volna a hátteremet. Króm és jég. Porcukros szemhéjak. Az alsó ajkát kettéhasító karika. Kijövök a mosdóból.

Vera ott áll Anna mellett a promóciós pultnál. Együtt nézegetik a fürdőruhaalsót. Két gyönyörű Gorgó, a hajukban foszforeszkáló kígyók. Vera fehér ruhája világít az UV-fényben. Mindene világít, a fehérre lakkozott körme, a fehér platformcsizmája, a gintonik a kezében. Anna észrevesz, int, hogy menjek oda. Bemutat Verának.

Ülünk egy rózsaszín babzsákon, Anna és Vera egymás mellett, én a másik oldalon, háttal nekik. Szelfiznek. Odaadják a gépet, hogy csináljak róluk képeket. Később Vera elővesz egy kis sminkkészletet, és a babzsákon ülve helyrehozza Anna sminkjét, aztán az enyémet is. Finoman megtámasztja a kezét az arcomon, porcukorszerű púdert hint a szemhéjamra.

Két fiút bevonz a lányok színes műasztaja. Vera úgy flörtöl, hogy hátat fordít nekik, rájuk se néz. Szájfénnyel mázolja az ajkamat, arca pár centire tőlem, mutatja, hogyan tartsam a szám, hogy el tudja oszlatni a kencét. Mintha meg akarna csókolni. Mindez a fiúknak szól. Az arcom tükrözi Vera arcát, ajkát, csillogó szemhéját. Felnézek a babzsákról az előttünk álló fiúkra. Vera vagyok.

A bárpultról nézem, ahogy táncolnak a fiúkkal. Előveszem a telefonom, és lenyomom a hívógombot Vera száma alatt. Vera megáll, kikapja a zsebéből a rezgő telefont. Nem ismeri a számomat, egyik fülét befogva hallózik. Tíz perc múlva újra felhívom. Aztán megint. Negyedszerre csak beleüvölt a telefonba, és kinyomja.

Anna elintézi, hogy Vera másnap befonja a hajam. Ingyen. Mert barátnők vagyunk, mi hárman. Nem akarok Annánál aludni, nincs náluk műszálás ágynemű, a tollra allergiás vagyok. A siófoki Tesco parkolójában alszom pár órát a kocsis hátsó ülésén. Az anyósülésen a hörcsög rohangál az átlátszó futógömbjében, ez a hang altat el. Reggel a Tesco női vécéjében mosakszom. Átöltözöm. Felhívom a szüleimet, hogy minden oké, este jövök az utolsó komppal.

Lóbálom a tescós zacskót a reggelimmel, ahogy megyek vissza a parkolóban a kocsihoz. Biztos a nők is megvették már a reggelijüket, akik a bedeszkázott night clubban laknak. Még gyenge a nap, nem kell lekennem magam az ötvenes faktorú naptejgel. Állott benzinszag és virágillat. Felhúzó az ablakot, hogy a pollen ne jöjjön be a kocsiba. A hörcsög alszik, hangosan szuszog. Rá nem vagyok allergiás. Nemsokára találkozom Verával.

Csilingel a piros köves karkötője a fülem mellett, ahogy beleilleszti a színes műasztákat a hajamba. Beszél. Hallgatom. A szülei szerint frizurázni nem komoly szakma.

Szétégettem az ujjam, látod? Mutatja a kezét. Nem látok semmit. A karkötő a jel, így ismerik meg egymást, nekem is kéne egy. Később elmeséli, hogy a

szülei tegnap megtalálták a vödrét. Műanyag fedeles Tupperware. Bemegy a szekrénybe, becsukja az ajtót, abba teszi ki a vacsorát. A vécében nem lehet meghallják. Gyorsan kell, mielőtt beindul az emésztés. Nem önti ki, ha a fedelet leveszi, nem is kell erőlködni, jön a szagtól. Nagyot nyelek. Fő az önkontroll. A mosolygó lányokra gondolok a cyberlox honlapon. Én is olyan leszek.

Csengetnek. Vera félbehagyja a munkát. Nevetés hallatszik a földszintről, beszélgetés távoli hangjai. Nézem magam a tükörben. Körbesétálok a szobában. Fogdosom Vera tárgyait. A hörcsög fészkelődik a zacskóban. Az asztalon a választékfésű mellett rezegni kezd Vera telefonja: megszólal Lykke Li *Follow You* című száma. A rezgéstől vándorol a telefon az asztalon, *I-I follow, I follow you, deep sea baby, I follow you*. Helyet csinál magának, eltolja a kikészített, hőkezelt hajtincseket. Nincs név, csak a szám a kijelzőn. Az enyém az. Előveszem a telefonom, biztos megnyomtam a zsebemben. A kezdőképernyőn Vera cyberlox képe, de a telefon nem hív senkit.

Vera lenémítja a telefonját, mert még háromszor jön be hívás a számomról. Nem szól bele senki. Negyedszerre felkapja, és kikapcsolja. Az utolsó színes tincsemet is elrendezi, és készít rólam egy képet a honlapra. Mosolygok. Jól csinálod, mondja.

Közénk tartozol. Semmi módszer, csak az éhezés. A hörcsögöt ottfelejttem nála. Hogy legyen miért újból találkozunk. Mert most már barátnők vagyunk, és semmi más nem számít.

Nagy Ildikó Noémi (Vancouver, Kanada, 1975) író, fordító. Kötetei: Eggyétörve (Palatinus, 2010); Oh Bumerang (Jung und Jung, 2012).

Szeles Judit

HÁBORÚS ÖVEZET

a Hormuzi-szoros a Perzsa-öböl az Ománi-öböllel összekötő tengerszoros
szélessége mintegy negyven kilométer
hosszúsága körülbelül hatvan kilométer
a szoros északi oldalán Irán tengerpartja
déli részén a Muszandam-félsziget található
amelyen Omán és az Egyesült Arab Emírségek osztozik
stratégiai jelentősége igen nagy
mivel ezen a tengerszoroson halad át
a világszerte tengeren szállított kőolaj több mint egyharmada
a PÖ-ben (Perzsa-öböl) többször jártál a nyolcvanas években
amikor az első Öbölháború zajlott Irak és Irán között
olajtankeren szolgáltál csillagászati összegért
esténként teljes elsötétítés volt
zseblámpával kezdedben mentél a fedélzetre
de a zseblámpát kirúgták a kezedből
nehogy a rakétaállásokból meglássák a fényt
a nappali hőmérséklet ötven fok felé kúszott
éjszaka sem ment harminc alá
ezek voltak a legforróbb útjaid
a hajótok testvérpárját a szemed láttára érte találat
napokat rostokoltatok a PÖ-ben
amíg feltankoltatok olajjal
a hajótok, a *Berge Queen* egy száznegyvenezer tonnás tanker volt
a chibai Mitsui Shipbuilding & Engineering Ltd építette 1970-ben
a hajót 1971-ben fejezték be a norvégiai Stavangerben
a tulajdonosa a Bergessen volt évekig
1986-ban megvásárolta az Iráni Nemzeti Tanker Cég
1994. márciusában bontották szét a Gadani Beachen Ahmet Steel vezetésével
és te akkor már más hajókon kerested a tengernyi pénzt
és neked édes mindegy volt, mi lesz a *Berge Queen* sorsa

Szeles Judit (Csenger, 1969) költő, író. Svédországban él. Kötete, az Ilyen svéd 2015-ben jelent meg.

Csombor Rita

ERÓZIÓ

Badacsonyom vagy,
röghegység vagy az erekben.
Ahogy pusztulsz,
úgy kopnak a csúcsaim,
amíg végül domb leszünk,
vagy néhány erdei tisztás.

Az ökölbe szorított földrengés felrázza a tájat,
sejtjeid leomló templomok az éjszakában.

A fejed úgy kapod fel,
mint a szélirányba forduló szarvas,
egymás után engeded el
a kötéseket a szöveteid között,
és a vízhez lépdelsz,
hogy pupilláidban magaddal vihesd
az éjjeli fényeket,
mielőtt a hullám teljesen
betakarja a tested.

A szemkörnyéki ráncokat úgy fedi a sötét,
ahogy a fák a Holdra bámuló vadakat.

Szél koptatta tanúhegy vagy,
bazaltoszlop az éjszakámban.
A törött gallyak illata
észrevétlen rád rakódik,
megindul alattad a késői föld,
és te búcsúzni kezdesz a kövektől.

Csombor Rita (Budapest, 1985) Budapesten él, magyartanárként dolgozik.

Szolcsány Mirjám

VISSZAESÉS FÜGGŐSÉGE

Egyszer egy előadáson azt hallottam,
hogy 3 év és meghatározott mennyiségű koffein
kell ahhoz, hogy valaki kávéfüggő legyen.

Még nincs 2 éve, hogy ismerlek,
de ma, amikor megváltozott állományunkat kontíroztam,
az agyam nem a közvetlenül hazavezető útvonalat futtatta le,
hanem a kerülőt, ami érinti a te lakásodat is,
pedig hónapok óta maximum a párhuzamos utcákban,
de legszívesebben azokban sem közlekedem.

Már majdnem négy napja tiszta voltam,
figyelmen kívül hagyva azt az egy alkalmat,
amikor elbicikliztem melletted,
de az nem számít, mert nem is beszéltünk.

Egy sörben lévő alkohol 4 óra alatt bomlik le,
a fűben lévő THC 3-8 óráig dektálható,
az LSD 2-4 napig szűrhető ki a vizeletből,
a rólad felöklendezett szavak sava
csírájában szétmar minden más gondolatot.

Szabó Elvira

SIKERTÖRTÉNET

Feküdjön nyugodtan, lazítsa el magát. Ez a fém most kicsit hideg lesz, elnézést kérek... Lazítsa el magát, így, nyugodtan, mindjárt megvagyunk. Óvatosan csinálom itt bent. Nyugalom... nyugalom... elnézést, ha fáj, azonnal kész. Így ni, ki is veszem. Ennyi volt. Kérem, húzza feljebb a pólóját, hogy kitapogassam a női szerveket. Igen, igen, alaposan. Érez fájdalmat? Nem. Nagyszerű. Köszönöm. Meg is vagyunk, felöltözhet.

Pár perc múlva

Rendben volt a menzese az utóbbi időben? Napra pontosan, nagyszerű. A jobb oldalon valamit tapintottam, nem kell megijedni, de fontos, hogy megnézzük, mi az. Maga még fiatal, nem kell rosszra gondolni. Elmegy ide a folyosó végén az ultrahangra Békás doktorhoz. Ma nincsenek sokan, talán várni se kell. Aztán okosabbak leszünk.

Az ultrahangon

Lehet vetkőzni, aztán feküdjön az ágyra, oda. Az alsónemű marad... Nem volt még ultrahangon? Na végre, nekifoghatunk. Húzza feljebb a pólóját, különben hogy vizsgálom meg. Ne legyen így megszeppenve, nem a hóhérpallást lengetem a feje felett, csak bekenem ezzel a géllal. Aha, látom, meg is van. Ne ficáncoljon. Márta, írhatja.

AZ UTERUS SAGITTALIS ÁTM.: 36 MM., BENNE A NYKH. VASTAGSÁGA: 8 MM. JOBB OLDALON FELFELÉ ELMOSÓDOTT HATÁSÚ KÖZEL ZÖLDDIÓNYI, KB. 30 MM ÁTMÉRŐJŰ CYSTICUS RES. DG: CYSTA (ENDOMETRIOSIS?)

Ismét a nőgyógyász

Sajnos nem vakláрма... Szerencsére még egészen kicsi. Lehet, hogy endometriózis, de nem egyértelmű. Hallott már az endometriózisról? Az is járhat cisztával. Nyugodjon meg, egyelőre semmi szükség aggodalomra. Most levettük ezt a kenetet, három hét múlva visszajön az eredményért, akkor megint befekszik Békás doktorhoz, és megnézzük, változott-e ez ott bent. Most menjen, aztán fel a fejjel.

3 hét múlva az ultrahangon

Adja a papírját. Aha, látom, endometriózisgyanú. Mire vár, kezdjen vetkőzni, azért jött. Rengetegen ülnek kint, ők is sorra akarnak kerülni még ma.

Igen, ott van, rendületlenül. Úgy látom, milliméterre ugyanakkora, mint legutóbb. Márta, írhatja...

Törölje le magáról a gélt, aztán mehet a lelettel a doktor úrhoz. Te jó ég, nehogy kiboruljon, mindjárt eltörik a mécses. Mások is kaptak ilyen diagnózist, mégis túléltek. Maga még fiatal, simán összeszedi magát, vagy összeszedik az orvosok.

A nőgyógyász

Nem változott semmi. Reméltem, hogy látjuk a jelét, de nem kezdett el felszívódni. Legalább nem nőtt. Ezek hormonális dolgok, de nem tudjuk biztosan. Viszont a kenettel minden rendben. Ne féljen, maga fiatal, erős szervezet, terhessége is lehet még. Megoldjuk ezt a kis problémát, aztán egy év múlva ilyenkor lehet, már kismamatornára jár. Azonnal intézkedek.

Szevasz, Árpád! Itt Gábris. Lenne itt egy fiatal hölgy, valószínűleg endometriózis, nem lehet egyértelműen megítélni. Nagyságra alsó műtéti határ, de jobb lenne kivenni. Április 1... Legjobb nap a műtetre, köszönöm. Minden jót neked is!

Ne, ne... nem kell aggódni, úgy elsápadt, azt hittem, mindjárt lefordul a székről. Nyugalom, ez csak kis műtét, Csapáry doktor az egyik legjobb, akit valaha ismertem, én meg nem ma kezdtem a szakmát. Nagyon jó kezekben lesz. Klára, hozzon a hölgynek egy pohár vizet. Higgye el, legjobb az ilyentől megszabadulni, nehogy galibát csináljon bent. Kisebb rossz most, hogy a nagyobb rosszat elkerüljük. Jól van, látom, jobb már. Még egy pohár vizet?

Április 1. – A sebész

Jó reggelt kívánok, dr. Csapáry Árpád. Azon leszünk, hogy minél simábban eltávolítsuk önből ezt az elváltozást. A laparoscópiás eljárás erre az egyik legmodernebb, legbiztonságosabb, és legkisebb beavatkozást igénylő megoldás. Néhány pici bemetszéssel megússza, nem kell hosszú vágást ejteni az alhason, mint régen.

A műtét során először egy speciális tűvel szén-dioxidot juttatunk a hasba, amitől felpuffad, így jobb áttekintést nyerünk. Ezután egy kis vágást ejtünk a köldökön, és azon keresztül bejuttatjuk a laparoscópot, illetve még alul, a bikinivonalnál két-három hasonló vágáson keresztül segédtrokárokat is bevezetünk. Először leszívjuk a ciszta tartalmát punkciós tűvel, aztán eltávolítjuk magát a tömlőt. Mindent megteszünk annak érdekében, hogy a női szervei épek maradjanak, hogy a bennék ne okozzon ott bajt. Ön mindebből természetesen semmit nem fog érezni, végig altatásban lesz. Ne féljen, jó kezekben van.

Valamikor a délelőtt folyamán fog sorra kerülni, a pontos időt nem tudom megmondani. A műtét után lassan tér majd magához, délután még kába lesz. Az éjszakát bent tölti, holnap reggel pedig jöhetnek magáért és vihetik haza. Megértett mindent? Oké, akkor addig pihenjen.

A műtőasszisztens

Elfordulok, addig kérem, vetkőzzön meztelenre. Nem nézek oda. Ráfekszik az ágyra, betakarom, és közben nem láttam semmit. Jól van. Már gurulunk is. Óvatosan tolom, nem ütközünk semminek. Pár méter az egész. Most jön egy ajtó, utána kanyar, és bent is vagyunk.

Karoljon belém, átemelem a műtőasztalra. Hamarosan kezdik. Már jön is a doktornő, bekötni az infúziót. Szeretné közben megfogni a kezem? Így nem fáj annyira. Szorítsa csak, kapaszkodjon belém.

Sírjon nyugodtan, csak én látom. Elöttem nem kell szégyellnie. Bátor lány maga még attól, tudom. Hogyan? Sűgja a fülembe, odahajolok. Olyan ez, mint egy kórházi sorozat? Abban vannak ilyenek? Úgy világít fölöttünk a lámpa, mint a Vészhelyzetben, azt mondja? Ez még nem jutott eszembe... A bemosakodott sebészek is. Hogy? Mintha ufók érkeznének mindjárt megvizsgálni? Zöld lények, boncasztal, átható világítás... Elvi, magát még a kritikus pillanatokban sem hagyja cserben a fantáziája. Ezek szerint én is ufó vagyok; ezt este feltétlenül bevallom a feleségemnek.

Látja, mosolyog is. Látom a könnyei mögül. Most már nem várunk soká, érkezik a doktornő az altatóinjekcióval. Pár perc, és köddé válok én is, meg ez a rideg lámpa is. Alszik egy nagyot.

A sebész

Mondták a nővérek, hogy nyugodt volt az éjszaka. Tudott aludni? Végigaludta, teljesen jó. Annyit mondhatok, egy nappal a műtét után még nem akarom elkiabálni, hogy maga egy szép sikertörténet. Pontosan úgy volt, ahogy sejtettük, endometriózis, leszívtuk a tartalmát, és csokiszerű anyag jött ki, ami a méhnyálkahártyából származott. Utána kivettük a cisztát. Még Gábris doktor is átjött, az ajtón keresztül figyelte egy ideig a műtétet.

A női szervei gyönyörűen épek maradtak. Ugye attól tartottunk, hogy ha ez a képződmény széthasad, és kikerül ez a csokiszerű anyag, akkor mindent ki kellett volna venni. Látom, belesápadt, de utólag ne pánikoljon. Szerencsére úgy zajlott minden forgatókönyv szerint, mint egy oktató előadáson. A négy kis heg miatt ne aggódjon, lehet, egy év múlva nyomuk se lesz. A régi módszer szerint most egy nagy vágás húzódna az alhason, és még egy hétig itt feküdne. Így meg egy órán belül jöhetnek magáért, mehet haza. Egy hét múlva visszajön, és kiszedem a varratokat.

Vigyázzon magára. A jövőre nézve nem tudok jóslatokba bocsátkozni. Ha ez ott van a szervezetben, bármikor kiújulhat. De most gyönyörűen tisztába tettük magát, és remélem, sok hasznát veszi még a női szerveinek.

Tímár Benjamin

AKUPUNKTÚRA

A keresztrefeszítést magunk között
akupunktúrás kezelésnek hívjuk.
Mikor senki nem lát minket,
elkezdjük a sing és az orsócsont között
stimulálni a kisfiús zavarokat.
Ilyenkor azokat a hústűket használjuk,
amikkel ellenőrizni szoktuk
egymás kölyök-puhaságát.
Én engedem,
hogy szurkáld a bőr alatti problémákat.
Téged meg nem zavar,
ha azt nézem,
ahogyan kiolajozod evangéliumokkal a sütőlapot.
Minden anatómiagyakorlat a konyhában ér véget.

Szabó Elvira (Székesfehérvár, 1985) pszichológus, újságíró, szerkesztő, blogger.
Nemcsak az önismeretén, hanem szövegeken is folyamatosan munkálkodik.

Tímár Benjamin (Budapest, 1996) költő, a Deákpoézis 2015 különdíjasa.
Imádja a The Smith nevű zenekart.

Gelencsér Milán

ZOMÁNCBA HAJ

Csak azt a kutyafejű lovászra fonódott
ajkat, csak azt tudnám feledni.
Ahogy az akácospól kifújja
a gyomirtószagot a közelítő front –
annak a búcsúcsóknak híre ment.

Mint aki kibont egy új játékot,
lehántom a kád peremére erősített filmet.
Tiszta felvétel. Kisimultak a bronzárium
okoza károk. Bőre szép, mint a recehártya.

Euzébia háta alá nyúlok, a körmöm
végigszalad a zománcon. Először a
melle emelkedik ki a vízből, aztán
újra meglátom a boncolás ipszilonját is.
A haja nemsokára enged.
A padlóra helyezem és ráterítem a lenyomatos leplet.

„Miklosch, pettyem, du musst dein Leben ändern”
– mondja, és mint akit elárult
az ezüstsók fényérzékenysége, hiába vakarom,
nem jön le homlokáról az eperkoszorú.

Zoltán Gábor

ORGIA

A pince a pokolnak felel meg, a földszint a tisztítóútnak, a manzárd a mennyország.

Amikor a vasgyárost kivitték a fogdából, nem mondták, hogy búcsúzzon el a feleségétől és a szeretőjétől. Nekik se, hogy jól nézzék meg, mert nem látják többet – más esetekben előfordult, hogy így tudatták, egyik vagy másik családtag mindjárt meghal.

Akármilyen felháborítóan élt eddig, mégis vitathatatlanul keresztény és vitathatatlanul rátermett. Harmincéves, életerős férfi, alkalmas a fegyverforgatásra, tud autót vezetni – elpredálhatnak ilyen kapacitásokat?

Nem. Nem efféle meggondolásból maradhatott a házban, és úszta meg, hogy puskacsó elé állítsák a kertben. Hanem mert biztosak voltak benne, Renner azt hiszi, most már kész, hamarosan a végére ér. Dehogyan érsz a végére! Túl egyszerű volna neked is, nekünk is. Beállsz a sorba, te, aki nem akartál beállni. Lehettél volna vezető, de vonakodtál. Megtanítunk rá, hogy örüljél egy helynek a sor végén. Nemsokára tíz körömmel kepesztesz, hogy egy kicsivel előbbre juss.

Rövid kihallgatás volt, vagy inkább eligazítás. Renner úgy lépett ki a megtorlószoba ajtaján, hogy közben nem kapott újabb verést. Azután került fel a manzárdba.

Kevésen múlt, hogy ő is fűszeres legyen, mint Megadja testvér. Hiszen az apja abban a szakmában dolgozott. Inasként először egy csemegeboltban helyezkedett el. Egy hónapig dolgozott ott. A mester utasítását rosszul tűrte.

A mesterek, akiknek keze alatt Megadja tanulta a szakmát, mind nyilasok. Az egyikük, Tokai testvér, a főtestvérek közé számít: közellátási tanácsadó. Ez persze inkább csak cím és rang, a lényeg, hogy Tokai Péter mester razziaakra jár, szemlét tart spájzokban, padlásokon és pincékben, egykori kuncaftjait képeli fel, rugdossa le őket a lépcsőn. A Duna-parton felállított emberekre lődöz.

Most tehát ő, Tokai mester dolgozik annak keze alatt, aki nemrég még a segédje volt. Ez semmi nehézséget nem okoz neki. Sőt, büszke rá, hogy részese lehetett egy kiemelkedő személyiség formálásának. Annak idején, amikor kiderült, hogy a srác felvételt nyert a párt szónokképző tanfolyamára, meghökkent, de nem akadékoskodott. Amúgy meg az ékesszólásnak a fűszer- és csemege szakmában is megvan a keletje.

Ha véget ér a háború, Megadja aligha tér vissza a pult mögé. Tiszt lesz belőle a Honvédségnél vagy a Belügynél, nem kétséges, hogy magas rangú. Tokai Péternek sem kell lejjebb adnia valamilyen vezérigazgatói sarzsínál.

Későn reggeliznek. A nyilasházban hosszú az éjszaka. A nyilasok sohasem pihennek, de legmélyebb hajlamuk szerint éjszakai vadászok ők. Van szalonna, friss kenyér. Pálinka.

– Ebéd után Hortobágyi testvért viszed a Pagony-utcába – közli Robi.

– Te nem jössz?

– Nem, de ne félj. Fülest kaptunk egy zsidóbújtatóról. Nála tesszük tiszteletünket.

Renner nem kérdez, eszik.

– Hortobágyi testvér a szervezet egyik oszlopa. Irodavezető. Péksegéd és lantművész, nagyszerű zeneszerző. És mint a nagy emberek általában, szerény. Láttunk manusokat, akik a mozgalomért tizedannyit se tettek, mint ő, mégis mohón tülekednek a zsidó lakásokért, de ő még mindig a Táltos-utca 7–9-ben lakik. Egy fejes testvér nézte ki magának a Pagony-utcai háromszobás lakást. Mi foglalkoztunk vele, a benne lakókat ide szállítottuk be. Mi intéztük el őket. És képzelj, mire a fejes testvér beköltözött volna, ki lett adva parancsba a gyepűre település, kellett menjen Nyugatra. Na, akkor mondta Hortobágyi Sándor, hogy üsse kő, hát majd elfoglalom én. Az lesz a karácsonyi meglepetés a drága hitvesemnek és a kisfiamnak, hogy oda megyünk haza. Ezt kell most előkészíteni. Egypár összecsomagolt holmit odaszállítani. Azt mondom, Renner, ne félj a Hortobágyi testvértől! Hatalmas

ereje van, és használja is, de csak ha engedetlenek vele. Értesz?

– Értlek.

– Kitartás! – köszön a vasgyáros. A zeneszerző feléje fordítja fejét, és bólint. Rennernek nem kell megbánnia, hogy hungarista üdvözléssel lépett a szobába, mert ha teljesen méltatlannak tartották volna rá, rögvest megbüntették volna érte. Az elmúlt napokban nem egy ilyen esetet látott.

Robi megy a dolgára, magára hagyja Hortobágyival. A pék, zeneszerző és irodavezető asztalnál ül, balján aláírásra összekészített papírok, jobbán a már aláírtak. Mindent elolvas, komótosan, figyelmesen, mielőtt szignálná. Zöld inget visel. Zöld tintát használ. Sokáig tarthat még ez, és Renner zúzott talpa máris sajog.

Fekete a haja, és középen van elválasztva. Bajusza olyasféle fazonú, mint a Führeré. Ami azt jelenti, egyúttal olyan, mint a Chaplin nevű amerikai színészé. Arckifejezése szigorú, de nem eredendően. Mintha erőltetné magára a keménységet. A keze szőrös. Önmagában nem vall se irodavezetőre, se pékre, se zeneszerzőre. Nagy és erős, de semmi sem indokolja, hogy durvának lehetne nevezni. Azon az éjjelen Renner és a nők veréséhez Hortobágyi gumibotot használt. Sokat akkor se mondott. A farkát nem vette elő. A gumibotot nagy ívben lendítette. Ritkán sújtott, súlyosan.

– Látod azokat a dobozokat? Amíg elkészülök, pakold be.

Többféle sorakoznak mindenféle dobozok a szobában, ládák és zsákok is, de Hortobágyi intése pontosan kijelöli, melyeket kell lecipelnie.

– Igenis.

Legfölül egy Meinel feliratú papírdoboz, nyitott fedéllel. Csupa karácsonyfadísz. Selyempapírgombócokkal vették körül őket, hogy ne sérüljenek meg. Könnyű. Renner elsősorban csak azt az egy dobozt viszi le, nehogy összetörjenek a díszek. Egyik-másik jó réGINEK látszik, a század elején készülhetett, vagy a múlt század végén. Az egyik rénszarvas erősen hasonlít Rennerék gyerekkori karácsonyainak rénszarvasára. Az anyja őseiről maradt rájuk, Ausztriából származott, de összetört, mikor öccse kirántotta a fa alól a terítőt. Egy angyal pedig a mostani készlet egyik figurájára emlékeztet. Ha otthon lennének, mostanában készítenék elő hasonló karácsonyi dobozokat. Azok meg, akiknek lakásából a nyilasházba került ez a doboz, nem karácsonyoznak. Jobb esetben a Birodalom határán ássák a fagyott földet sáncnak. Kevésbé jó esetben a Dunába kerültek. Habár lehet, hogy mégis ez utóbbi a jobb eset.

Egy ajtónyílásból kiröpül valaki. Renner épp hogy el tud fordulni a dobozzal, a tehetetlen test kiüthette volna a kezéből, és kész a baj. Csont törik, akkora svunggal csapódik falnak az ember. Vigyázni kell, ilyesmi minden percben esedékes. Kintről repülők zaja, elég erősen és közelről, meg a légvédelem. Az Adler kinn parkol az utcán. Kiengedik.

– Mindjárt jövök – szól oda az öröknek –, lesz még néhány doboz.

Ez év január tizenkettedikén, mikor a hagyományok szerint lesztek otthon a fát, abban reménykedtek, hogy a következő Karácsonyt már békében ünneplik. Az amerikaiak Olaszországban nyomultak fölfelé, az oroszok behatoltak Lengyelországba. Pesten a kávéházakban arról pusmogtak, hogy Churchill partra száll Fiuménál, és a jugoszláv partizánokkal egyesülve megindul Magyarország felé.

Hortobágyihoz közben bement valaki a tagfelvételét intézni. A Nyilaskeresztes Párt nem hagy teret rivális szervezeteknek, de tagjaik előtt szélesre tárja kapuit. Ha például egy KABSZ-os hitelt érdemlően igazolja tagságát, simán át lesz véve. Rennerre csak a dobozok leszállítása tartozik. A további darabok tartalma nem látszik, súlyuk nagyobb az elsőénél.

Hortobágyi Sándor felemelkedik asztala mögül. Ültében nem látszott, hasban milyen erős ez a férfiú. Nem csupán süti, tömi is magába a zsemlet. Kiemel és az asztalra tesz egy fiókot. Tele van kulcsosomóval. Mindegyiken papírcetli a címeikkel.

– Ez az, megvan. De még kimegyünk a kertbe – jelenti ki. A vasgyáros nem kérdezősködik.

A repülők zaja gyengül, a tűzértség erősödik.

A kertben most csak négyen állnak. Egy nyilas vigyazza őket géppisztollyal. Még rajtuk a kabát, cipő. Nem miattuk mentek le. A kerti ajtó mellett a falnak támasztva dróttal körbetekert fenyőfa, mellette csupasz tetem.

Azok négyen úgy vannak odaállítva, hogy ezt kell nézniük: hullát a karácsonyfa alatt.

Renner együtt raboskodott a honvéd szakaszvezetővel, akit a fenyőjével együtt fogtak el. A zeneszerző vastag bőrkesztyűvel óvja kezét. A karácsonyfára mutat, azt kell még Rennernek az Adlerhez vinnie. A századukat szétverték, mesélte lenn a fogdán a szakaszvezető, csoda, hogy él. A tisztek korrektül elestek mind. Egyik-másikat sajnálták. A falujabeli társával elindult Pestre, azzal, hogy itt majd csatlakoznak új egységhez, kapnak biztatást, eligazítást, felveszik a harcot. Addig is elhoznak egy Botond teherkocsit: ne maradjon ott a ruszkinak. A honvéd szakaszvezető tud vezetni. Útközben egy erdön

átjőve fenyőfákat láttak. Mondja a földijének, mi lenne, ha magukkal vinnének néhányat Pestre. Attól, hogy háború van, Karácsony idén is lesz. A városban biztos drágaság van, jól jön egy kis pénzmag, ne éhezzenek. Megálltak. Volt a teherautón fejsze. Tíz kedves szép fenyőt kivágtak. Volt a platón lágyvasdrót, az ágakat összekötötték katonásan. A Széll Kálmán-téren elkezdtek lerakodni, nem hitték volna, még kész sincsenek, már körülállják őket az emberek, és kérdik, hogyér a fa. A szakaszvezető földijét egy nő megkérte, kísérené el, és vinné fel a lakásba a fáját, itt van közel, nem lesz hálátlan. Egymásra néztek: jól van, menjél csak, vigyed, állítsad be neki! Szerencséje volt, nem is tudta, mekkora szerencséje, mármint a földinek, mert nyilaskeresztes őrzőjött, és letartóztatta a szakaszvezetőt ezzel az egy szem utolsó karácsonyfával együtt, ami átlósan éppen befér az Adler rakterébe.

Hortobágyi nem megy kurblizni, föl se merül, hogy Renner megkérje. Belezuttyan a jobb oldali ülésbe. A vasgyáros a kapuőrökhöz fordul. Ők nem kurbliznak, mi kéne még. De kihoznak neki egy foglyot. Kicsi, törekeny alkatú úriú. Ellenkezés nélkül áll a teherautó elé. Az örök nevetnek. A zeneszerző is nevet. Renner kiszól, hogy mehet. Az asszony készségesen nekiáll, de fordított irányba próbálja tekerni. Renner kiszáll, mutatja, merre kéne. Az asszony bólint, érti már. Nagyon igyekszik. Renner visszakászálódik. A nő korábban festette a haját, amire az utóbbi hónapokban nem volt lehetősége, főnről nézve vidoran fehértenek a lenőtt száltövek. A motor nem akar mozdulni. Az öröknek elégük van. Az egyik megüti a nőt puskával, közepes erővel. Az nagyot tekerint végre a kurbli, a motor indul, a kurbli megugrik, a nő felsikolt. A kezét nézi. Fura szögben áll. Eltörhetett. Az örök félretaszigálják az Adler elől. Indulhatnak.

– Hamarosan tankolnom kell – jelenti be Renner.

– Há szóhattá von előbb is.

Renner hallgat. Hortobágyi magától is tudhatja, hogy egyedül úgyse mehet tankolni.

– Egyenesen előre! – adja ki az utasítást. Aztán már nem mond semmit, amíg a Városmajor-utca végéig, a kórházhoz nem érnek, ott mutatja, hogy jobbra. A Pasaréti-út kiágazásához irányítja a vasgyarost. Tankolás közben gyakran hallani az ágyúkat. Nem lenne jó épp a benzinkúton állni, amikor odatrafálnak. Hortobágyi szolgálati jeggyel igazolja, hogy az üzemanyagot a Párt veszi igénybe. Renner érti. Utasa a szófukar fontos ember maszkját öltötte magára. Neki sem esik nehezére csöndben maradni. Úgy ül be a vezetőülésre, hogy meg se kérdezi, merre tovább. A zeneszerző, mint karmester, a kezével irányítja. Vissza az Új Szent János Kórház főbejáratához. Városmajor-utca.

Élesen fel a Kissvábhegyre, mielőtt a nyilasházhoz érnének. Renner ezeket az utcákat nem ismeri. Budai gyerek, de csak a Dunához közelebb eső részeket járta gyerekkorában, a Vérmezőn túl nem kalandozott. Aztán egyszer csak az Istenhegyi-úthoz jutnak, az megint ismerős számára, és utána a Fodor-utca még jobban.

– Ott lakik a Hubay Kálmán miniszter úr – mondja váratlanul Hortobágyi Sándor. – Nincs idehaza. A Nemzetvezetővel van.

Úgy, hát eddig tartott a szófukarság! Hortobágyi folytatja:

– Amíg a Nemzetvezető testvér börtönbe senyvedett, Hubay testvér vezette a Pártot. Nagyon jó szervezőnek bizonyult. A dicsőség mondjuk a fejébe szállhatott, mert amikor a Nemzetvezető kiszabadult, Hubay kelleltlenül adta át a vezetést, és később is akadékoskodott. Tudni kell, hogy mi nem demokratikus párt vagyunk, minálunk el van döntve, hogy vezérünk van, és azt követjük. A Nemzetvezetőt fájdalmasan érintette a dolog. Valósággal belebetegedett. Például mikor mihozzánk eljött kerületlátogatásra, kizárólagosan a női csoporttal akart találkozni. A nők és a gyerekek társasága nyugtatta meg. Belőlük nyert erőt. Mígnem kilencszáznegyvenkettő február huszonharmadikán elege lett, és kizárta a Pártból Hubayt. Én, mint irodavezető, még aznap kitörültem őt a kerületi nyilvántartásból. Ezzel a kezemmel! Nem volt könnyű, annyit elárulhatok neked. És képzeld, a Bokor Dénesnek milyen érzés lehetett: ő a kilencszázharminckilences nemzetgyűlési választást Hubay Kálmán mellett csinálta végig, mint a testőre! Összeszorította a száját, és fegyelmezett maradt. Annál nagyobb most az öröm, hogy a vezetőink az új helyzetben újjólag egymásra találtak, és Hubay Kálmán a kormány tagja lett. Vigyázunk is a házára gondosan. Az meg ott, a sarkon, a Páger művész úr villája. Látványos, ugye? Modern, de barátságos. Mint ahogy a Páger tiszteletreméltó nagy művész, de közvetlen ember. Nekünk meg nagyon engedve, hogy Téninek szólítsuk. Mihelyt elhallgatnak a fegyverek, a legelső filmjéhez én írom a kísérőzenét. A Páger már szólt odafönn. A fejembe megvan az alapdallam. De még nem jegyzem le, nincs most idő olyasmikre. Hívságokra, érted. Ott fordulunk, Pagony-utca! A negyvenes szám alatt lakik Pokorny testvér. Villanyszerelő és momista, nyóc gyermeket nevel, minden tiszteletet megérdemel. És micsoda frászok fakadnak a tenyerében!

Renner tudja. Nem felejtette el. Kevéssel lejjebb Hortobágyi megállítja:

– És emebbe lesz az enyém.

Az előszobában ég a villany. Talán november óta, mióta az ott élő családot elvitték. Vagy amióta Udvardi testvér, aki eredetileg ki volt jelölve főbérőnek, megszemlélte.

Renner négyszer fordul a dobozokkal, fenyőfával. Hortobágyit mindannyiszor másik széken, fotelben ülve találja. A gazda sorra próbálja a helyeket. Legutoljára a zongora mellett. A kesztyűjét levette: játszik!

– Mikor mind benn voltak, főbérő, főbérő felesége, lányuk, vejük, egyértelműen tisztázódott, hogy feleség zsidó, vő zsidó. Ellenben a főbérő maga kikezdhethetlen őskeresztény papírokkal rendelkezett. A lány félzsidó, de az mindegy. A nyakában aranykereszt. Le lett szakítva, képzelheted! A szalon közepén térddepelt, az apja és a férje szeme láttára kellett leszopja a komplett pártszolgálatot. Ne mondd azt, hogy nem volt jó, szólt rá Bokor Sándor, a Bokor Dénes bátyja. Nem mondta. Még meg is köszönte. Jól nevelt úrilány volt. De mit érünk mindezzel, ha vissza kell engedjünk a főbérőt magát? A három szoba összkomfortjába! Erre fel mondtam én, hogy nekem gyanús. Nézzétek csak meg jobban! Milyen a muki fülcimpája? Szerintem zsidós. Na és a szája? Szerintetek rendbe van? Beszállítottuk az Andrássy-út 60-ba antropológiai szakvéleményt kérve. Az lett az eredmény, hogy zsidó beütéseket hordoz. – Egy moll akkordnál Hortobágyi megáll, és különféle dinamikával újra meg újra leüti. Nem egyszerre a billentyűket, hanem kis eltolódással, törve az akkordot. – Hát így.

– Szeretnék kérni valamit, Hortobágyi testvér.

Hortobágyi Rennerre néz.

– Ha lenne itt egy fölösleges fogkefe, meg fogkrém.

– Nézz szét.

Eredetileg a nők elengedését akarta kérni. De ahogy Hortobágyi ráemelte a tekintetét, megérezte, hogy semmit se használna nekik, lehet, hogy ártana. Fogkrémre, fogkefére tényleg sóvárog. Lenn a fogdán a Tamás nevű kisfiúnak is ez volt a fő baja. Úgy mondta legalábbis. Három napja nem mosok fogat... Egy hete nem mosok fogat... Mintha attól félne, mulasztásával az addigiaknál súlyosabb retorziókat von magára.

– Lesz még egy fuvar – tájékoztat az irodavezető, miután leoltotta a villanyt, és bezárta lakása ajtaját.

– Igenis.

– Holnap délután elmegyünk a Táltos-utca 7–9-be a hitvesemért meg a Bandi fiamért.

– Értettem.

A Pagony-utca lejt. A vasgyáros kioldja a kéziféket, az Adler gördülni kezd, aztán sebességbe teszi, és felengedi a kuplungot. Sima indulás. Mázli, hogy nem jeges a kő.

Pupák nyilasok nem tudták, hogy másféle választás elé kellett volna állítaniuk Rennert. Nem az lett volna az igazi kérdés, hogy melyik nőjét hagyják életben a kettő közül. Hanem hogy az Adlert kéri-e vagy a nőket. Szerencse, hogy nem jutott eszükbe. Nehezebbé esett volna kimondani. Az egyértelmű választ.

Ezeket gondolja, azután így inti magát: nem igaz, te nem vagy önző. Nincs értékesebb az emberi életnél.

Nem úgy fest. De, ha már belekezdted, te csak játszd azt!

Zoltán Gábor *(Budapest, 1960)* író. Miután betöltötte az ötvenet, és történt vele egy és más, arra tette fel az életét, hogy azzal a témával foglalkozzon, ami ötven éve egyfolytában a lába alatt hevert: a Városmajor nevű parknak és környékének múltjával. Mindenekelőtt az 1944-45 telén arrafelé végbement eseményekkel. Az eltelt évek alatt alig olvasott és írt másról. Illetve egy kivétel mégis volt: két éve a Hévíznek írt egy novellát.

Tóth Roland

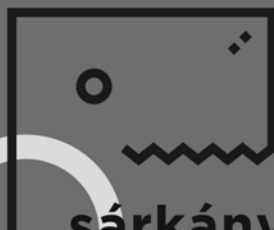
EGY LÁNY CIPŐJÉRŐL

tetszett, hogy mindig szépen kötötted a cipőfűződ. mások ezt lehet, butaságnak találják. egy viszont biztos: egyetlen életemhez egyetlen arány jár. azóta is csak a gubancok vannak, idomtalan és összetekert kezek. mindig csak egy masni a kettő helyett. végül már nincs is más remény, csak a telefonfény a wc-ben. emésztetlen csomókkal a torkomban: lányok, akik nem tudtak cipőt kötni. és se a mosolyok, se a reggelek. veszttem lesz a szimmetria, már látom. egy fa tövében, naphosszat, kioldódott fűzőket bámulok.

Tóth Roland *(Keszthely, 1994)* költő, az ELTE PPK pszichológia szakos hallgatója.

PETŐFI
IRODALMI
MÚZEUM

nka
Nemzeti Kulturális Alap

sárkányok
mindig
lesznek

there will always be dragons

A kiállítás megtekinthető 2016. november 6-ig.

Petőfi Irodalmi Múzeum, 1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Ha JÓSZAKÁCS

CARÊME
(Marie-Antoine)

Szederkényi Olga

KIRÁLYOK SZAKÁCSA, SZAKÁCSOK KIRÁLYA

Az első sztárséf, ahogy Dumas látta

A neve nagybőjtöt jelent. Nyomorba született, első munkahelye – még gyerekként – egy szerény kifőzde volt, mégis ő lett a „királyok szakácsa, a szakácsok királya”, a francia haute cuisine (magas konyhaművészet) első képviselője, az első nemzetközi híré szakácsmester. Az első chef. Pazar ételkölteményeket alkotott, pompás mártásokat talált fel, forradalmasította az étkezés kultúráját, és az egekbe emelte a cukrászatot. (Még a toque-ot is neki köszönhetjük.) Májusban Budapesten kerül megrendezésre a világ talán leghíresebb szakácsversenye, a Bocuse d’Or – nem is lehetne ennél jobb apropó ahhoz, hogy – az idősebb Dumas segítségével – felidézzük az első sztárséf legendás alakját.

Marie-Antoine Carême-nek (1784–1833), a világtörténelem egyik legkiválóbb gourmand-jának és gourmet-jának csodás emléket állított Alexandre Dumas. A Monte Cristo szerzője – meglepő módon – nem számos regényének valamelyikét tartotta élete főművének, hanem grandiózus gasztronómiai vállalkozását, utolsó munkáját, mely csak halála után jelent meg, a Nagy Konyhaszótárt. A vaskos műben az író terjedelmes szócikkben elmélkedik a francia gasztronómia jeles képviselőjéről. Olvassunk bele, már csak azért is, mert magyarra még soha nem fordították e sorokat!

Íme egy név, mely eredetileg nem arra rendeltetett, hogy oly gasztronómiai ismertségre tegyen szert, melyre mégis képes lett. Carême halála, 1833. január 12. óta hercegek veszejtették el a hercegségüket, királyok taszítottak le a trónjukról. Mindeközben Carême, ki géniuszának köszönhetően a konyhaművészet királyává lett, állva maradt, és semmilyen rivális nimbusza nem tudja elhomályosítani az ő dicsfényt. Mint minden birodalomalapító atya, mint például Thészeusz, vagy akár Romulus, Carême is afféle elveszett gyermekként kezdte sorsát. Párizsban született 1784. június 7-én, a rue du Bac egy telkén, építkezési területen, hol az apja dolgozott,

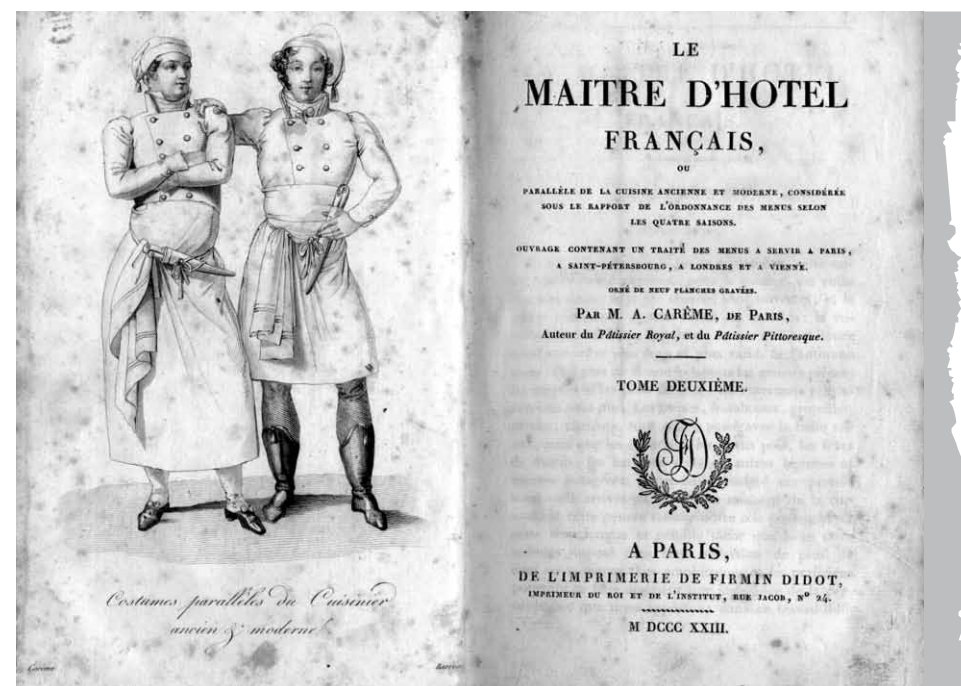
kit tizenöt gyermek gondja terhelt, és elemóziát nemigen tudott adni nekik. Egy este fogta a kis Marie-Antoine-t, aki 11 éves volt ekkortájt, és elvitte vacsorázni. Majd az utca közepén hagyta, eme szavak kíséretében: „Eridj, kicsim, léteznek jóféle mesterségek e világon, hagyj minket senyvedni. A nyomor a mi hazánk, ott kell meghalnunk. A szép szerencse időszakát éljük, elég egy kis sütnivaló, hogy vagyont szerezz. Neked pedig megvan a magadhoz való eszed; eridj, kicsim, ma éjjel vagy holnap egy jóféle ház talán kitarja előtted a kapuját. Eridj, annak birtokában, mivel a Jóisten megáldott, és amit hozzáteszek.” És a kiváló férfiú az áldását adta a gyermeknek. Ezen estétől fogva Marie-Antoine soha többé nem látta viszont sem apját, sem anyját, kik korán elhaláloztak; sem fiútestvéreit, sem lánytestvéreit, kik szétszóródtak a világban. Közben leszállt az éj.

A gyermek meglátott egy fénylő ablakot, odament, és bekopogtatott rajta. Egy kifőzés boszorkánykonyhája volt ez, melynek nevét nem őrizte meg az emlékezet. E hely befogadta a gyermeket, ki másnap már a tulajdonost szolgálta.

Tizenhat évesen elhagyta eme zugkorcsmát, hogy egy étteremben segédkezzen; oly mértékben fejlődött, hogy hamarosan bejelentette azt is, mivé szeretne válni egy napon; Baillyhoz szeretne egyszer bebocsájtást nyerni a rue Vivienne-en, a hírneves cukrászmesterhez, ki a krémes torták elkészítésében kiválóságot és Talleyrand herceg udvarának beszállítója volt. Ezen szent pillanattól Carême tisztán látta a jövőjét és felfedezte saját hivatását.

„Tizenhét évesen – mondja Marie-Antoine az Emlékeimben – fő pitesütő mester lettem Bailly úrnál. Ez a kitűnő mester érdeklődött irántam, lehetővé tette, hogy eljárjak rajzolni a Metszetek Gyűjteményébe; rám bízta több, emeletes tortacsoda elkészítésének levezénylését, melyeket egytől egyig az első konzul asztalára szántak. Bailly úrnál felhasználtam a rajzaimat, rendelkezésére bocsájtottam az éjszakáimat; és a mester jósága busásan kárpótolta a fáradozásaimat. Nála válhattam kísérletezővé. Ott pirosposztagkodott a cukrászatban az illusztris Avice mester. Munkája fellelkesített, mesterségbeli tudása megdobogtatta szívemet; mindent elkövettem, hogy a nyomába érhessek, anélkül, hogy utánoznám. Képes lettem minden részletet kivitelezni egyedül; végül én készítettem az unikális különlegességeket. De hogy ide eljussak, kedves ifjak, mennyi éjszakát töltöttem álmatlanul! Nem foglalkozhattam a tervrajzaimmal és kalkulációimmal csak kilenc vagy tíz óra munka után, és így az éjszaka háromnegyedét is végigdolgoztam.”

„Könnyekkel a szememben hagytam el az én jó Bailly urat; hogy beálljak Gendron úr utódjához; feltételeket szabtam; elértem, hogy ha extra munkát kaptam, akkor szabadon helyettesíthettem magam. Pár hónappal később kiléptem a nagy cukráscégek szolgálatából, hogy saját magam csakis grandiózus vacsorák

elkészítésével foglalatokodjam: elég jól ment, egyre többet fejlődtem és rengeteg pénzt kerestem. Az irigyek féltékenykedtek, rám, szegény dolgozó gyermekre; de láttam azokat a jóindulattal engem elárasztó kis cukrászokat is, kik segítettek abban, hogy megérkezem oda, ahol vagyok.”

A Direktórium tékozlása közepette Carême a Birodalom delikát luxusát és egyedülálló érzékiségét készítette elő.

Miért említi Carême tervrajzokat? Mert ő a cukrászatot az építészethez hasonlította. Úgy vélte, hogy az öt szépművészeti ág (a festészet, a szobrászat, a költészet, a zene és az építészet) közül az utolsónak egy főbb hajtása a cukrászat. Bámulatos tortacsodái ókori romokat, piramisokat, többszintes török pavilonokat, szökőkutakat formáltak. Szemet gyönyörködtető és elkápráztató emeletes édességeit cukorból és marcipánból készítette süteményalagra. Ezek a negédes bűbájtornyok a párizsi cukrászdák vitrinjeinek ékei lettek. Előszeretettel használt francia nugátot és a mandulás-mézes meringue-et is. Mesterségbeli tudását tökélyre fejlesztette, munkájának sikere akkora volt, hogy a legelegánsabb párizsi és európai nemesi és vagyonos családok kapkodtak utána. Ténykedésének köszönhetően a cukrászat és a konyhaművészet magas rangra emelkedett.

Carême később Lavalette úr szolgálatába állt. A Monsieur nevezetesen számított a korabeli Párizsban, mert asztalát a legmegkülönböztetettebb tiszteletnek és hírnévnek örvendő politikusok, katonatisztek, művészek és tudósok ülték körül. Vacsorái menüsorának kiötlésekor a kifinomultság, a rendszer és a takarékoság ötvözését célozta meg.

Napóleon híres volt arról, mennyire nem izgatta az étkezés művészete. Azt viszont kristálytisztnak éreztette, micsoda szerepet tölthet be a diplomáciában egy társasági esemény. Ezért megbízta külügyminiszterét, Talleyrand-t, hogy kutasson fel egy nagyszerű kastélyt Párizs közelében, és rendezze ott a diplomáciai találkozókat. Napóleon finanszírozta az ügyletet, Talleyrand-nak nem maradt más dolga, mint hogy emblematikus konyhafőnököt találjon a Valençay-kastélyba. Természetesen Carême-et kérte fel a feladatra. De nemcsak úgy szerényen, hanem kihívást ajánlva neki: egy éven át úgy kreáljon menüsorokat, hogy csak szezonális alapanyagokat használ, és kétszer nem készíti el ugyanazt a fogást. Carême állta a sarat és teljesítette a feladatot. De hallgassuk erről újra a nagy mesélőt, az Öreg Dumas-t!

Talleyrand herceg asztala, ahogy Carême mondja, a bölcs és nagyvonalú szervírozás példáját követte, és emlékeztette az embereket a jóféle alapelvekre, a comme il faut szabályaira.

Ezen udvartartás konyhai vezetéséért, sőt konyhai ékesszólásáért Bouchée, vagy más néven Bouchesec úr felelt, ki Condé herceg udvartartásából került ki, aminő hely ízletességéről és kiváló lakomáiról volt híres. Eme konyha mégsem aposztrofálható csupán Condé udvartartásának folytatásaként. Bouchée úr Lamballe hercegnél debütált, és hosszú ideig ő volt, ki kiválasztotta az egyes udvartartások konyhafőnökeit, kiket külföldről hozatott. Carême neki ajánlotta a Királyi cukrász című könyvét. Szóval, eme helyen történt, hogy Carême ismeretségbe került Laguipièrrel, az uralkodó szakácsával, ki moszkvai hajlékán hunyt el, nem bírván elviselni a konyha 35 fokos hőisége és a moszkvai síkság 35 fokos hidege közötti ingadozást. A távozása előtti időben Carême azonban elleste Laguipière művészetének minden csínját-bínját; Laguipièrnek köszönheti, hogy megtanult improvizálni. De a gyakorlat nem bizonyult elegendőnek számára, el szeretett volna merülni az elméletben; rajzokat kívánt másolni, olvasni, tudományos munkákat analizálni, rokon szakmák kurzusait látogatni. Megírta és illusztrálta a Római asztal történetét. Sajnálatos módon a kópia és a rajzok elvesztek. Carême poéta volt; művészetét minimum oly szintre kívánta felhozni, ahova másoknak sikerült, és igaza lett; mivel olyan magasságba küzdötte fel magát, ahol már nem létezik mérce.

„A tűzhelyeim mögött – meséli – India, Kína, Egyiptom, Görögország, Törökország, Itália, Németország és Szejc konyhaművészetén tündöttem, és éreztem, amint ennek nyomán összeroskad bennem a rutin gyalázatos építménye.”

A szakácskirály a Császárvárosnak is köszönheti európai hírnevét. Talleyrand ugyanis elvitte magával kedvenc chefjét, amikor a Bécsi Kongresszus kezdetét vette. Ez volt az a végeláthatatlan tanácskozás-sorozat, amely során a napóloni háborúk után rendezni kívánták Európa térképét. A francia diplomácia vezére a jól bevált módszert alkalmazta, és bevetette becses gasztróágyúját. Mire a hónapokig tartó ülés véget ért, a politikusok átrajzolták Európa térképét, Carême pedig az uralkodó osztályok gasztronómiai ízlését változtatta meg örökre. A konyhaművészettel kapcsolatos tradíciókat gyökerestül felforgatta ez alatt a szűk kilenc hónap alatt. Megszületett az *Új Ínyesség*.

Ahogy Dumas fogalmaz, Carême renoméja együtt nőtt Napóleon birodalmával. A francia császár bukása után a szakácskirály elhajózott Angliába. Az író így számol be erről.

A következő esztendőben a régensherceg meghívta Carême-et Brightonba, konyhafőnöknek; két évig maradt Anglia szolgálatában, minden reggel a fásult

torkos Fenség szemei előtt szerkesztette meg a napi menüsört; ezen négy szemközti találkozások egyfajta vegytiszta gasztronómiai kurzust jelentettek a kegyelmes úrnak, ha ezen szeánszok szövege papírra került volna, úgy tekinthetnénk rá, mint a konyhaművészet irodalmának egy klasszikus darabjára.

A chef ésszerű és egészséges konyhát vitt a hercegi udvarban, az egyik reggeli beszélgetésnél azonban mégis így szólt hozzá a herceg: „Carême, meg fogok halni, annyit főz nekem, maga engem túletet. Mindent meg szeretnék kóstolni, amit elibém tálal. Meg kell hogy valljam őszintén: ez túl sok kísértés nekem.” A válasza nem kellett sokáig várni. „Fenséges uram, az én küldetésem abban áll, hogy változatos éteksoraimmal provokáljam az Ön étvágyát. Melyet szabályozni már nem az én feladatom.”

Carême következő pár évének leírását kicsit összecsapja Dumas: *Megunván Anglia rút egének szürkeségét, visszatért Párizsba; ám közben a régenshercegből király lett, 1821-ben vissza is hívatta szolgálatába Carême-et.* (IV. György király ajánlatát nem fogadta el az európai hírű sztárséf. Végül is egy király nyugodtan kikoszorúzhat egy másik királyt...)

Londonból aztán Szentpétervárra ment, hogy Sándor cáe egyik konyhafőnökének megüresedett helyét töltsse be; (Itt újra álljunk meg egy pillanatra: Carême ugyanis úgy megrettent a zord orosz téltől és olyan rövid ideig tartózkodott Moszkvában, hogy végül egyszer sem főzött Minden Oroszok Urának.) majd Bécs felé vette az irányt, hogy Ausztria uralkodójának rendezzen pár remek vacsorát. Majd csatlakozott Lord Stuarthoz, Anglia nagykövetéhez, vele tért vissza Londonba, majd elhagyta, hogy újra Párizsba jöhessen írni és publikálni. (Ne feledkezzünk meg arról, hogy Carême James Mayer de Rothschild szolgálatába is állt. Az úriember a dinasztiaalapító bankár fia, egyben a klán párizsi ágának alapítója. Stendhal, Balzac és Zola is regényhősevé tette.) A kongresszusok, melyeknek ez idő tájt se szeri, se száma, és a fejedelmek mind őt akarták megszerezni; minden pillanatban elragadták a teóriától; Carême a politikai tanácskozások nélkülözhetetlen szereplője lett. Ám az embert próbáló munkák megrövidítik a törekeny létezését. „A szén megöl minket, hajtogatta, de üsse kő, minél kevesebb az esztendő, annál nagyobb a dicsőség.” Saját zsenialitása áldozata lett, 1833. január 12-én, még mielőtt betöltötte volna ötvenedik életévét, méltó tanítványokat hátrahagyva (a többi között a kiváló Vuillemot-t) bevégezte életét.

Mit köszönhetünk Marie-Antoine Carême-nek?

A mester fontosnak tartotta, hogy az asztalnál szakítani kell a középporral. A sötét évszázadokban ugyanis megszokottá vált, hogy a húsok szikkadtságát és avas ízét vastag, erős mártásokkal fedjék el. Ő könnyű, légyes, kevés

hozzávalóból készülő mártásokat kísérletezett ki. A négy alapszószt (német, spanyol, bársonyos, béchamel mártás) anyamártásoknak nevezte el, azóta is innen szaporítják a chefek temérdek ízű szószait. A konyhaművészet forradalmasításának jegyében fűszernövényekkel ízesítette a fogásokat, és rengeteg friss zöldséget használt a receptjeiben. Elkezdte hangsúlyozni az ételek eredeti ízét. Meghonosította az orosz módon (*service à la russe*) való tálalást a francia módon (*service à la française*) való tálalás helyett. Utóbbi az egy étkezésnél elfogyasztandó összes fogás egyszerre való tálalását jelentette, míg előbbi az étkezés sorrendjében, a fogások egymás utáni felszolgálatát. Carême találmánya a magas, cylinder alakú szakácssapka is, az úgynevezett toque, melyet a Bécsi Kongresszus idején kreált.

Marie-Antoine Carême a gasztronómia iránti szenvedélyének okát saját maga fogalmazta meg: „Midőn nem lesz többé konyhaművészet a világban, irodalom sem lesz, sem emelkedett és fürge észjárás, sem inspiráció, sem baráti együttlét; és megszűnik a társadalmi egység.”

Ne így legyen.

Szederkényi Olga jogászként végzett, 15 éve újságíróként dolgozik. Évekig a Magyar Televízió brüsszeli tudósítója volt, majd a Magyar Rádió külpolitikai szerkesztője lett. 2014-ben jelent meg fordításában Alexandre Dumas Konyhaszótára.

The image features a central horizontal strip of torn paper with a light gray background. On this strip, the text 'HOLLAMVEERES' is written in a bold, white, blocky font. The letters are slightly shadowed, giving them a three-dimensional appearance as if they are floating above or attached to the paper. The top and bottom edges of the paper strip are jagged and irregular, mimicking the look of torn paper. The overall composition is minimalist, with a white background and black silhouettes at the top and bottom edges.

HOLLAMVEERES

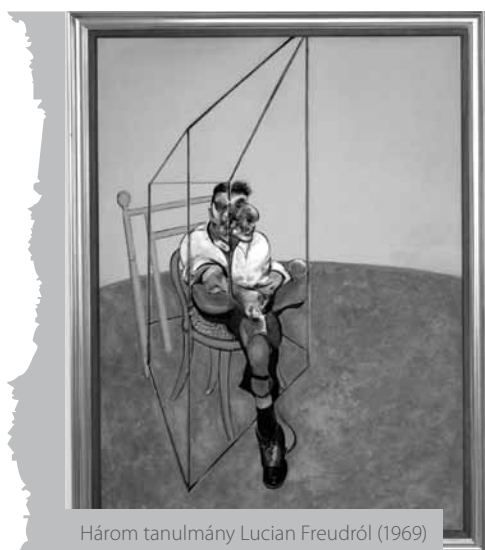
Fotó: David Bailey

Földényi F. László

MINTHA SZEMÜNK LÁTTÁRA SZÜLETNE MEG A SZEMÉLYISÉG

Francis Bacon portréi

Nézzük meg a Lucian Freudról készült triptichont, amelyet Bacon 1969-ben festett. A világosbarna faszéken ülő férfi teste ki van csavarodva; jobb lábfejét a bal combjára fekteti, s olyan benyomást kelt, mintha többé soha nem tudná a lábát kiegyenesíteni. Két kezével jobb lába sípcsontját fogja, de úgy, mintha a kéz odanőtt volna a lábhoz. Az arc pedig... Igen, az arc, amelyről azonnal felismerni, hogy Bacon festette, de közben magát Freudot is egyből azonosítani lehet. Feltűnő, hogy e portré mennyire hasonlít az „eredetire”, miközben pedig mértéktelenül el is torzítja azt. Mintha Freud arca gumiból készült maszk lenne, amelyet láthatatlan ujjak különféle irányokba húznak, egészen a szakadás határáig. De mégsem szakadnak el. Aki látta már Freud fotóját, az az első pillantásra is felismeri a vonásait. Mintha tompa késsel faragták volna meg: Freudnak az életben is olyan volt az arca, mint egy háromdimenziós fametszet. Durva, elnagyolt vonások, de közben az egészben mégis van valami finomság, szinte már nőies lágyság. Bacon triptichonján hasonló kettősség fedezhető fel. Az arc egyfelől mintha rákos daganatokból tevődne össze, amit a kifordult nyers hús tart össze. Másfelől az egésznek mégis van valami intim jellege is: a hús mögé bepillantva Bacon mintha valami mást is észrevenne. Talán a lelket. Az elmélyült figyelemből következik az a finom tapintat, amellyel festőkollégája arcát figyelte. Úgy pillantott be az arc mögé, hogy közben nem élt vissza az így szerzett tudásával. Sőt, mintha saját figyelmének intenzitásától ő maga riadt volna vissza, tartva tőle, hogy a másik arca mögött olyasmire bukkanhat, ami tőle magától sem idegen s benne is ott tenyészik. Az ilyen átható figyelem egy pont után már megkülönböztethetetlen a szeretettől. És ez ott is a szépséget pillantja meg, ahol más ennek a nyomát sem gyanítja. Milyen szép arca van, mondta Giacometti Genet-nek, amikor a portróját festette. Genet csodálkozott; ilyet még soha nem mondtak neki. Freud is így érezhetett, amikor megpillantotta az elkészült triptichont: ilyen elmélyülten, a szó szoros értelmében mélyrehatóan talán még soha nem tekintettek rá. Egyszerre durva és visszafogott a portréja; agresszív és szeretetteljes. Bacon olyan intenzíven figyelt a másikra, hogy szabályosan kitepte annak belsőjét, s azt kifordította magából. A csodálattal vegyes figyelemnek a nyers hús a bizonyítéka.

Három tanulmány Lucian Freudról (1969)

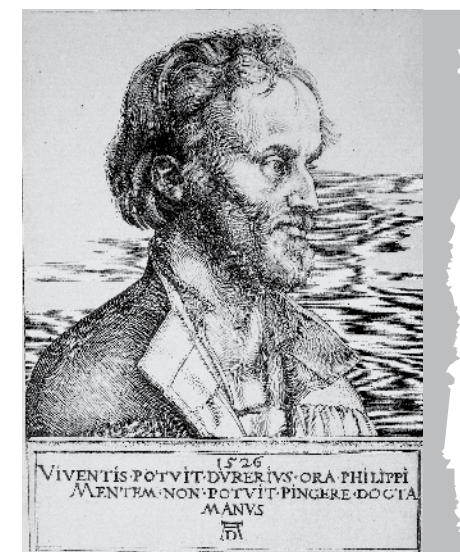

Bacon portréi, amelyeket barátairól és élettársairól festett, George Dyerről és Isabel Rawsthorne-ról, Henrietta Moraesról és Michel Leirisről, meg a többiekről, és persze újra meg újra önmagáról is, úgy hasonlítanak az „eredetire”, hogy közben darabokra is szaggatják azt. Bacon látványosan hozza határhelyetbe a klasszikus portrét. A huszadik századi portréfestészet a kubistáktól kezdve minden elképzelhető módszert kipróbált, hogy érzékeltesse, hogy a klasszikus, „élethűnek” mondott ábrázolás problematikus, sőt folytathatatlaná vált. Bacon, az európai portréfestészet utolsó nagy képviselőjeként ezt a végletekig fokozta, s mintegy „hátulról” lépett vissza a nagy elődökhöz. Portréi úgy zárnak le egy nagy hagyományt, hogy közben fájdalmasan rámutatnak arra is, hogy mi veszett el. Az európai portréfestészet mögötti metafizikai horizontok szétesését úgy érzékeltetik, hogy közben egy új, negatívnak mondható metafizikát vázolnak fel.

A klasszikus portréfestészetnek az a hallgatólagos közmegegyezés volt az alapja, hogy a portré nem egy pillanatnyi állapot lenyomata, hanem annak a milliányi sorseseeménynek az együttese, amelyek egy arcot olyanná formáltak, amilyenné ez az évek során lett. Az arc nem egyszerűen a természettől kapott fizikai maszk, hanem mindannak a történésnek a lenyomata, amelyből az arc viselőjének az élete egybeáll. Ezek az események láthatatlanok, hiszen a régmúltba merültek alá, egyik a másikat kiszorította, többségükre maga az arc viselője sem emlékszik. És mégis, láthatatlanságukban is láthatóak: az egyéni arcban, annak semmilyen más arcra nem hasonlító berendezkedésében,

amely mintegy összegyűjti mindazt, ami egyébként mint történés, esemény, gondolat, futó álmok úgy terül szét és fut milliányi eltérő irányba, hogy látszólag soha nem lehet őket egybefogni. Márpedig az úgynevezett klasszikus portré éppen ezt tette, kimondatlanul is állítva, hogy amit Ének neveznek, annak igenis van szilárd, jól körülírható centruma. Még akkor is, ha ez a centrum megfoghatatlannak bizonyul – hiszen nemcsak az Énnel azonos, hanem azzal is érintkezik, amit az európai hagyományban isteninek neveznek. Melanchton portréját megrajzolva

Dürer e sorokat írta a kép alá: VIVENTIS POTVIT DVRERIVS ORA PHILIPPI / MENTEM NON POTVIT PINGERE DOCTA / MANVS. Az élő Philipp vonásait Dürer meg tudta festeni, a tanult kéz azonban a szellemet nem. (Vö. András Sándor, 9. o.) A szellem (mens) az, ami úgy azonos az emberrel, hogy ez közben mégsem mondhatja azt a magáénak; részesül belőle, anélkül, hogy maradéktalanul birtokolhatná. A klasszikus portrék alapjául az a mindennapos tapasztalat szolgált, hogy egy arcról sok minden elmesélhető, minden részlete sokáig ecsetelhető szavakkal, ám ahhoz, hogy egyetlen egészé összeálljon, még szükség van valami egyébre is. A tizenkilencedik századi realista regényírók bicskója rendszerint ebbe tört bele: leírásaikból megtudjuk, hogy egy adott szereplőnek milyen volt a szája, a szeme íve és színe, a homloka, az orra, hogyan futottak a ráncok a homlokán vagy az orra fölött, milyen volt a halántéka, a haja, hogyan göndörödött, hogyan esett a szemébe, hogyan fittyedt le az ajak, ha gúnyos lett, és így tovább.

Két tanulmány önarcképhez (1977)

És mégis: az arc ennek ellenére láthatatlan marad, s ha gondolatban az egyes részleteket egymás mellé helyezzük, akkor csupán egy élettelen arcot kapunk. A vonások ugyanis egy olyan erőttől elevenednek meg, amely nem magukból a vonásokból fakad, hanem „isteni szikraként” ad nekik életet. A szellem jelenléte az, amely minden arcot más és más módon rendez el. A lélek a hasonlóságot engedi észrevenni – a szellem az egyediséget, az individualitást. Az állatok „arcát”, mégannyira különbözzenek is, a hasonlóság jellemzi, mert legfeljebb csupán lelkük van. Az emberi arcok esetében viszont, mégannyira hasonlítsanak is, elsősorban a különbségre figyelünk, mivel a szellem az, ami alapvetően meghatározza a vonásaikat. A szellem pedig maga a kötetlenség: szellemi lényként az ember magával a végtelennel érintkezik. A klasszikus portrék ezért tűnnek befejezhetetleneknek. Pontosabban: a képek befejezettek, de a portrék mégis az ábrázolt alany személyiségének a kimeríthetlenségét sugallják. A szellem teszi őket kimondhatatlanná, és az ad nekik valódi mélységet, amit az európai hagyomány nyelvén isteninek neveznek.

A kubizmussal kezdődően megingott a szilárd, mégis képlékeny centrumba vetett hit. Pontosabban e hit megingása idézte elő a kubizmust. Egyre távolibbnak tűnt a remény, hogy talán mégis létezik egy olyan esszenciális Én-kép, amellyel mindenki azonosulni tudna, és amely évszázadokig az individuum-centrikus európai civilizáció egyik sarkköve volt. A huszadik század az európai történelemnek a találmányokban egyik leggazdagabb százada volt, a technikai felfedezésektől és a népi ábrák új módszereitől kezdve a sok ezer éves gondolkodás szerkezetének

az átalakításáig bezáróan. E találmányok közé tartozik az is, amit a lengyel költő, Czesław Miłosz így jellemezett: „Az emberi személy, amely büszkén mutat ujjával önmagára: 'én',... illúzióknak bizonyult, mert csak tükörképekből áll, egyedül a hámszövet tartja össze.” (Miłosz, 305-6. o.)

Ám ha tényleg csak a hámszövet tartja össze az ént, akkor lehet-e bármiféle „belső” identitásról beszélni? A huszadik században egyre elterjedtebb, s a huszonegyedik századra láthatóan kizárólagossá vált pragmatikus álláspont szerint az, amit évszázadokon át identitásnak neveztek, nem más, mint a különféle kontextusok függvénye. Az identitás utáni vágy pedig hiú remény, amelynek mélyén a metafizika utáni nosztalgia rejlik. Igen, arról a metafizikáról van szó, amely évezredek óta az európai embert felvértezte annak tudásával vagy érzetével, hogy van valami, ami több nálunk, és aminek úgy vagyunk részei, hogy közben soha nem fogunk maradéktalanul úrrá lenni rajta. Neveztek Istennek, neveztek kozmosznak, neveztek Létnak, neveztek Semminek – de nevezhetjük saját élettörténetünknek is, ami azután tényleg nincsen távol tőlünk, és amit mégsem tudunk teljesen kézben tartani és irányítani, és ami a testünk ismeretlen mélységeiben éppúgy tetten érhető, mint mindabban, ami szűkebb s tágabb életutunk során megesett velünk. Egy másik lengyel költő, Adam Zagajewski ezt írta ezzel kapcsolatban: „A metafizikai érzések – valóban semmivé foszlottak volna? Nem, természetesen nem. Kizárólag rajtunk múlik, mi történik velük. Minden pillanatban mi magunk döntünk felőlük, nem rajtunk kívül léteznek, nem képeznek valamiféle olvadófélben lévő grönlandi jéghegyet, melynek sorsát őszintén sajnáljuk. Ezek az érzések nem olyanok, mint egy tőlünk független kontinens, amelyet elönt az óceán. Mi magunk vagyunk a metafizikai érzések. Régóta veszélyeztetve vannak, évszázadok óta, de mindig megmenti őket valaki, és továbbra is meg fogja őket menteni.” (Zagajewski, 121. o.)

A huszadik század sok más mellett ezeket a „metafizikai érzéseket” is megpróbálta érvényteleníteni. Sigmund Freud felismerése kapcsán, miszerint az Én többé nem úr a saját házában, Richard Rorty például ezt írta: Freud „hozzásegített bennünket ahhoz, hogy középpont nélkülinek, esetleges és egyedi szükségletek véletlen együttesének lássuk magunkat, és ne egy közös emberi lényeg többé-kevésbé adekvát példáinak... Megszabadultunk attól az elképzeléstől, mely szerint van egy, az összes többi emberrel közös igazi énünk.” (Rorty, 155. o.) Első hallásra mintha az emberi szabadságról lenne itt szó, arról a Felvilágosodástól örökül kapott illúzióról, hogy végre felnőtt lett az ember, autonóm lény, aki senkitől és semmitől nem függ többé, hanem szuverén módon irányítja saját életét. Ám ha alaposabban odafigyelünk e gondolatra,

akkor nem nehéz rájönni, hogy valójában arról van szó, hogy ha nem függök többé senkitől, akkor nemcsak azokról a szálakról válok le, amelyek a rajtam kívüli létezéshez kötnek (Isten, Lét, Semmi, kozmosz), hanem saját magamhoz sincsen többé igazából közöm. Magamról is leválok.

Mi egyéb lenne ez, mint az ember arctalanná válása?

A huszadik században a portréfestészet alakulását ez az arctalanná válás befolyásolta. Ha nincsen esszenciális Én, s az embert valóban csupán a puszta hámszövet tartja össze, akkor a portréfestőnek elvben két lehetősége marad. Vagy kénytelen beérni a fényképszerű hűséggel, ami egy pillanatnyi állapotot mutat be, s ily módon megelégszik a puszta felszín (a hámszövet) bemutatásával. Vagy pedig az ábrázolásra váró arcot ízeire kell szétszedni, úgy, hogy azokból soha ne lehessen újra összerakni az „eredetit”, mivel nincsen mögöttes Egész, nincsen egy nagyobb instancia, aminek meglétéről az arc viselőjének esetleg sejtelme sincsen. A huszadik században a portréfestészet olyan utakra volt kénytelen lépni, amelyek a klasszikus portréfestészet számára elképzelhetetlenek voltak. Hiszen ott, mégannyira „hasonlítson” is a festmény a modellre, nem a hasonlóságon és felismerhetőségen volt a hangsúly, hanem a személyiség lehető legteljesebb megragadásán. Ez a teljesség pedig nem volt leszűkíthető a test fizikumára és az arc berendezésére, hanem az is hozzátartozott, ami ezért a sajátos arcberendezésért felelős volt: az életvitel, a sors tudatos alakítása és tudattalan alakulása, a közeg, amely milliónyi szállal vetette bele a horgonyait az adott személyiségbe, s amely nemcsak a szűkebb és tágabb emberi közeget jelentette, hanem a szokásoknak, a hiedelmeknek, a mentalitásnak és gondolkodásmódnak, egyszerűen a fizikai-szellemi univerzumnak a teljességét. Mindenki ennek a teljességnek a része – miközben mindenki másként, összehasonlíthatatlan és felcserélhetetlen módon az.

Igen, ez is a metafizika jelenléte: a szellemi-fizikai teljesség, ami nélkül nincsen kultúra, s aminek híján az ember jobban tenné, ha nem embernek, hanem csupán élőlénynek nevezné magát. Hiszen a mindenről leszakadt, mindenkitől elkülönült Én mondható-e még Énnek? Nem abban talál-e rá önmagára az Én, ami nagyon is különbözik, sőt idegen tőle?

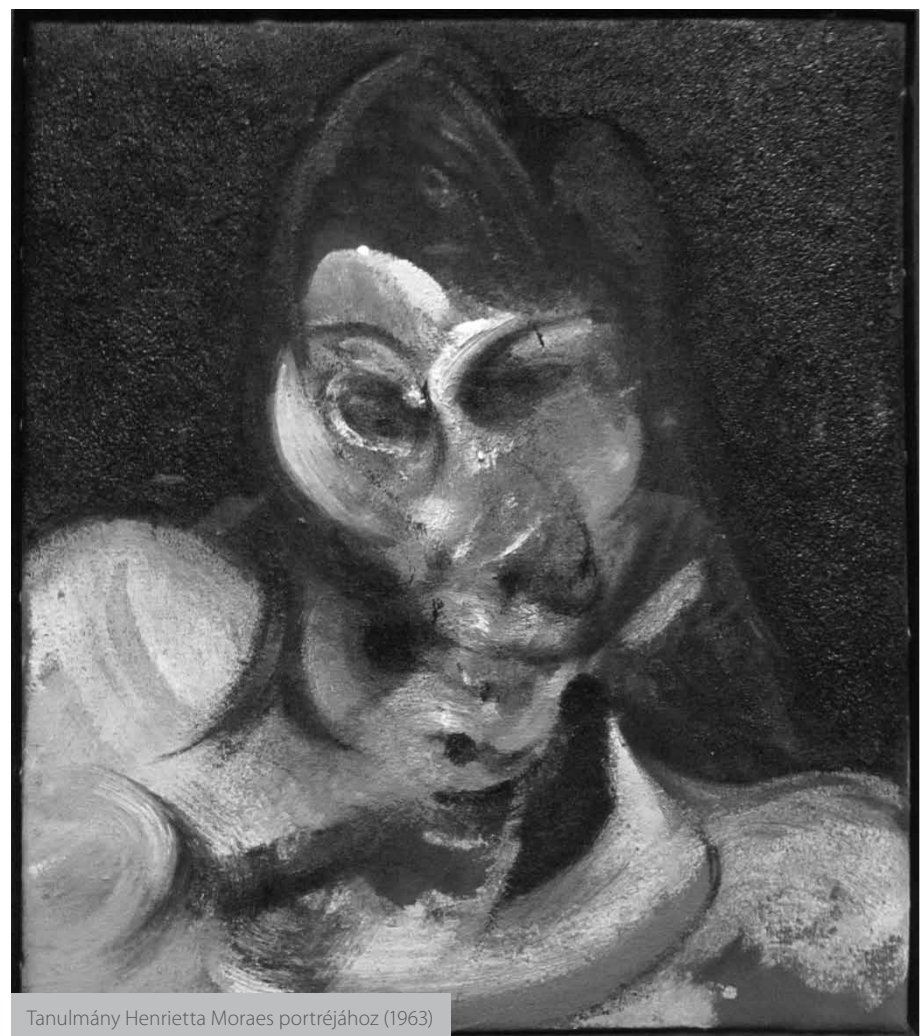
A huszadik század nagy portréfestői, Helene Schjerfbecktől és Kokoschkától Chuck Close-ig és Marlene Dumas-ig bezáróan természetesen tisztában voltak ezzel. Ám egy olyan korban, amely hadat üzent minden metafizikának, bizonyos értelemben az Én is meghalt, s ez alól senki nem tudja kivonni magát. A tizenkilencedik században Sir Francis Galton, az úgynevezett „composite photography” feltalálója ugyanazon családok több tagjának a fényképeit

egymásra fényképezte, annak reményében, hogy így olyan vonásokat tud láthatóvá tenni, amelyeket az egyes arcokon önmagukban nem lehet észrevenni. Egy 1879-ben tartott előadásában, amelyben a nagyközönségnek beszámolt a találmányáról, egyebek között arra hivatkozott, hogy a fénykép csak a pillanatnyi állapotot tudja megörökíteni, vagyis csak egy pillanatnyi arckifejezést. Az egymásra fényképezett arcok ezzel szemben az „ideálist”, a „tipikust” mutatják be (Galton, 140. o.). Galton az Én beszűkült határainak kitágítására törekedett. Egy kortárs kritikus, Joseph Jacobs 1885-ben ezt írta a felvételeiről: „ami ránk tekint, a dolog, a személy, szellem, kísértet, idea, típus, vagy amit tetszés szerint akarunk... annak nincsen testi léte; és mégis, a szemében élet van.” (Idézi: Emmott, 476. o.) Ám hogy itt már nem az „isteni” visszfényének kereséséről van szó, hanem az azonosíthatóság tökéletesítéséről, azt az is mutatja, hogy a „composite photography” egyik fő hasznát abban látta, hogy így könnyebben kiszűrhetők a bűnözők. Ha ezek arcait egymásra fényképezik, akkor az így nyert ideális kép alapján ott is fel lehet ismerni a bűnözőket, ahol még nem követtek el bűnt. (Árulkodó, hogy Galton egyszersmind az ujjenyomatnak is legnagyobb szakértője volt.) A személyiség klasszikus azonossága az azonosíthatóságra korlátozódott, az identitás az identifikációra. Az Én arra szűkült, amit belőle regisztrálni lehet. Más szavakkal: a klasszikus értelemben vett Ént mintha kisémmizték volna.

Ám ha az Én többé nem úr a saját házában (ami vitathatatlan), akkor ez azt jelentené, hogy végleg kiürült ez a ház? Francis Bacon portréi ebben az összefüggésben jelentenek fordulópontot. A kicsavart testek, eltorzult arcok kétségtelenül a közös, esszenciális Én hiányát igazolják. Az ő művei is azt a freudi feltételezést igazolják, hogy az Én többé nem úr a saját házában. Viszont nem áll meg ezen a ponton. Nem fogadja el, hogy a „ház” immár üres, hanem tovább kutat. Végül is nem életszerű az a feltételezés, hogy az Én önként hagyta volna el a saját házát és ment volna önkéntes száműzetésbe. Kell lennie egy idegennek, aki kisémmizte őt és elfoglalta a házat. Bacon, miközben átható tekintettel figyeli modelljeit, annak az idegennek próbál nyomára bukkanni bennük, akit nehéz megkülönböztetni a látható Éntől, de aki mégis mérhetetlenül távol van és különbözik tőle. A mögöttes sorsot kutatja, ami láthatatlan ugyan, mégis képes a mindenkori arcot olyanná formálni és alakítani, amilyenek éppen látjuk. Azt nyilatkozta egyszer, hogy a személyiség sugárzása izgatja, és azt az energiát akarja foglyul ejteni, ami kiárad belőle – az az energiamező, amely igazából nem látható, de amely mégis mindennél jobban érzékelhető (Sylvester, 175. o.). És ahogyan a periférikus látással az ember sokszor pontosabban lát valamit, mintha

mereven rászögezné a tekintetét, úgy a „láthatatlan energiamező” is pontosabb képet tud nyújtani valakiről, mint a legélesebb fényképfelvétel. Ez a körkörös, soha nem célirányos, mégis lézerpontosságú koncentráció teszi a portréit elevenné. Nemcsak abban az értelemben, hogy a megfestett arcok mintha a szemünk láttára születnének meg, hanem hogy maga a festmény is lélegezni látszik: élőlényként függ a falon, s ragadozó módjára a szó szoros értelmében letámadja a nézőt. Nem újdonság ez; ezt tették az idős Tiziano, Velázquez vagy az öreg Rembrandt portréi is. Maga Bacon így nyilatkozott a portréi elkészítéséről: „ez tényleg merő baleset... Az egyik nap például megfestettem valakinek a fejét, és a szemgödör, az orr, a száj, ha elemezni kezdtem, megannyi forma volt csupán, aminek semmi köze nem volt a szemhez, az orrhoz vagy a szájhoz; a festék azonban, miközben az egyik kontúrból átment a másikba, létrehozta annak a személynek a hasonlóságát, akit meg akartam festeni... A kép (image) egyfajta kötéltańc az úgynevezett figuratív festészet és az absztrakció között... Még soha nem elemezték, hogy ez a fajta sajátos festészet miért megrendítőbb, mint a puszta illusztráció. Azt hiszem, azért, mert megvan a maga teljesen önálló, saját élete. Önmagából él, miként a kép (image) is, amit csapdába akar ejteni; önmagából él, és ezért megrendítőbben tudja közvetíteni a kép (image) lényegét.” (Sylvester, 11-12. o.) Így jön létre az a különös helyzet, hogy Bacon portréi úgy hasonlítanak az „eredeti” arca, hogy közben egy gyökeresen új embert állítanak elénk. A klasszikus portrék esetében, ha sokáig nézünk egy arcot, akkor könnyen el tudjuk képzelni máslyemnek is: nem nehéz beelátni, milyen lehet, ha mosolyog, ha bánatos, ha dühös, ha kétségbeesett, ha közönyös vagy éppen gunyoros. Az arcot átítató szellem gazdagsága sok mindent megenged. Bacon portréi esetében azonban ez képtelenség: semmilyen „köznap” kifejezést nem lehet társítani velük. Nem lehet elképzelni, milyen lenne Freud vagy Dyer arca, ha mosolyogna vagy ironikusan nézne, ha mélabús tekintetet öltene és könnyes szemmel nézne a távolba, vagy undorral figyelne valamit. Nem azért, mert híján vannak a szellemnek. Ellenkezőleg: nagyon is szellemi lényekről van szó. Ám ez a szellem egy negatív metafizika lenyomata. Tiziano vagy Rembrandt arcai a szellem szférájából tekintenek a világunkba; Bacon arcai viszont kitekintenek belőle. A világ már nem otthonuk; a szellemhez azonban még továbbra is közük van.

Nem vitás, hogy a Rorty által elutasított „közös én” a huszadik században már nem annyira a kultúra beteljesülését jelenti, mint korábban évszázadokon keresztül, hanem inkább a terrort, a totalitásnak való kiszolgáltatottságot, a személyiség eltörlését, az embernek a saját egyéni sorsától való megfosztását. Bacon azonban úgy utasítja el a közös Én vitathatatlan terrorját, hogy közben a

Tanulmány Henrietta Moraes portréjához (1963)

személyiséget mégsem szolgáltatja ki az esetlegességek és véletlenszerűségek patchworkre emlékeztető, üres játékanak. Ő sem vitatja, hogy a hagyományos értelemben vett klasszikus „én” immár a múlté, s amit ma „én”-nek nevezünk, annak határai többnyire sablonok, minták halmazából áll, amelyek a mindenkori érdekek és helyzetek parancsára minden esetben más és más alakzattá állnak egybe. De közben egy ezzel nehezen összeegyeztethető mátrix érvényességét is fenntartja, és továbbra is ragaszkodik egy olyan identitáshoz, amely nem korlátozódik a puszta Én-re. Az a szellemi-fizikai teljesség, amely üvegharangként borul mindenkire, és ami a kultúra egészét jelenti, változatlanul létezik, még ha

ezt az egész civilizáció tagadni is próbálja. Ez a teljesség, ha fölsejlik, idegen test benyomását kelti a mai civilizációban. S akkor sejlik fel, ha e civilizáció mindent behálózó szövete valahol fölfeslik.

Ezek a melankólia pillanatai. A horizontok, amelyeket az ember addig végérvényeseknek hitt, váratlanul leomlanak, s kilátás nyílik valahová egészen máshová – arra a bizonyos üvegharangra, amely úgy borul minden fölé, hogy közben mindennek a visszáját is látni engedi. Ez a metafizika burája. E harang alól az ember, amíg embernek nevezheti magát, nem tud kikerülni, legfeljebb lélekben elzárkózni tud előle. Egy harmadik lengyel gondolkodó, Leszek Kołakowski árulkodó című könyvében, a *Metafizikai horrorban* azt írja, hogy az ember végül is, bármennyire az ellenkezőjéről akarja őt meggyőzni az egész civilizáció, soha nem tud megszabadulni a transzcendencia és a metafizika iránti érzéktől. Ha másért nem, saját halandóságának tudása miatt születésétől fogva a metafizika utáni honvágyra van kárhóztatva.

Bacon portréiban ennek a kettősségnek a nyomaira bukkanni. A huszadik századra a személyiség vitathatatlanul a metafizika nevében folytatott terror áldozata lett, s ezzel kell valamiképpen dűlőre jutni, tudva ugyanakkor, hogy a metafizika soha nem lesz megkerülhető. Még az ellene indított legradikálisabb támadást is az ő nevében lehet csak végrehajtani. Úgy kell hát lebontani a metafizikát, hogy közben meg is kell őrizni. Ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a metafizikát el kell tudni különíteni a „pragmatikus metafizika-torzótól”, vagyis mindattól, aminek nevében a metafizika a huszadik századra terrorrá torzult. Bacon portréi alapján ítélve egyszerre szilárd hát a személyiség és képlékeny, egyetlen arccal rendelkezik, és mégsem lehet a szemébe nézni. Vagy – az európai kultúra szóhasználatával – a személyiség az egymást tükröző tükrök végtelen tükröződése, ám mindeközben mégis az isteninek a visszfénye. Egyszerre áldozat és szent, sorstalan és sorsszerű.

A vonások torzultsága, a végtagok kifacsarodottsága jelzi, hogy miközben a személy fölél boruló láthatatlan teljességet kutatja, korántsem fogad el egy esszenciális Ént: a huszadik századra ez merő illúzió lett. De az az átható figyelem, amellyel a Freud-triptichon esetében a modellt vizsgálja és nézi, nem különbözik Tiziano vagy Rembrandt figyelmétől, akik az arcok egyszeri, megismételhetetlen vonásaiban annak a metafizikai teljességnek a visszfényét kutatták, amelyet az európai szóhasználatban jobb híján isteninek neveznek. Az említett tapintat, csodálat, intimitás, sőt szeretet éppúgy jellemzi őt is, mint nagy elődjeit. De közben tisztában van azzal is, hogy nincsen visszaút; ahhoz, hogy a teljesség visszfényét meg lehessen pillantani, előbb mindent maradéktalanul le

kell bontani. Ahogyan Heinrich von Kleist írta: ismét ennünk kell a tudás fájáról, hogy a büntelenség állapotába visszaessünk. Bacon portréi a klasszikus modern (individuum-centrikus) szemlélettől éppolyan távol állnak, mint a posztmodern látásmódtól. De közben egyebet sem tesznek, mint ugyanazt a kérdést feszegetik, ami a művészetnek időtlen idők óta a legsorsszerűbb kérdése: mi az ember?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Emmott, James: *Parameters of Vibration, Technologies of Capture, and the Layering of Voices and Faces in the Nineteenth Century*, in: *Victorian Studies*, Volume 53, Number 3, Spring 2011, pp. 468–478
- Galton, Francis: *Composite Portraits. Made by Combining Those of Many Different Persons Into a Single Resultant Figure*, in: *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol. 8 (1879), pp. 132–144
- Miłosz, Czesław: *Ulro országa*, Budapest, 2001.
- Rorty, Richard: *Essays on Heidegger and others*, Cambridge University Press, 1991.
- Sándor, András: *Gondolatok a portréről a psziché korszakában*, in: *Balkon* 2014/9 (4–9. o.), 2014/10 (8–12. o.)
- Sylvester, David: *The Brutality of Fact. Interviews with Francis Bacon*, Thames & Hudson, 1990.
- Zagajevski, Adam: *Die kleine Ewigkeit der Kunst*, Hanser, 2014. S. 121.

Földényi F. László (Debrecen, 1952) esztéta, műkritikus, irodalomtörténész, műfordító, egyetemi tanár. A magyar esszéírás kiemelkedő alakja. Legismertebb műve, a *Melankólia* németül, franciául és spanyolul is megjelent.

Réz Anna

NŐIESEBB FORMÁRA HOZNI A VILÁGOT

Virginia Woolf feminizmusa

Tanult férfiak lányai, ti, akik olvassátok ezt a levelet (és remélem, nem nehezteltek a tegeződés miatt, de mégiscsak sok változás állt be társadalmunkban az elmúlt 70-80 évben): ideje, hogy számba vegyük azokat az úgymond tényeket és véleményeket a nők társadalmi helyzetéről, amelyeket Virginia Woolf annak idején elénk tárt. Woolf idén 75 éve nincs köztünk, így bizvást számíthatunk rá, hogy gondolatai semminemű aktualitással nem szolgálhatnak már számunkra. Vagy mégis?

Azt mondjátok, sértőnek találjátok, hogy apátok végzettsége által legyetek megszólítva? Esetleg szíven ütött a kifejezés alig burkolt elitizmusa? Vagy szeretnétek felhívni a figyelmemet arra, hogy ez a címke aligha alkalmas egy létező, jól elkülöníthető társadalmi csoport megnevezésére? Bármelyikről legyen is szó, megnyugtathatlak: mindezen reakciók nagy valószínűséggel egybevágznak a szerzői intencióval. Woolf 1938-as *Három adomány* (*Three Guineas*) című esszéjét kortársai is meglehetősen rühellték, de még 2002-ben is akadt olyan angol író-publicista, aki vette a fáradságot, hogy 33 000 leütésen át pufogjon az „önsajnáltatás és áldozati szerepben való tetszelgés” ezen klasszikusán. Amit a kritikus közönség a *Saját szoba* esetében még megbocsátott szerett szerzőjének – hiszen végső soron mégiscsak komolytalan témáról, *női irodalomról* értekezik –, az a *Három adományban* már radikális feminista támadásnak hatott a fennálló (patriarchális) világrend ellen. Pedig a két szöveg – és akkor még nem is beszéltünk a rövidebb esszékről – együttesen rajzolják ki azt a pozíciót, amely Woolf feminizmusát jellemzi.

Mi hiányzik?

Aki követi napjaink angolszász feminista diskurzusát, a témák és problémák már-már zavarba ejtő sokaságával találkozik. A házimunka megosztásának hatása a párok szexuális életére; a kislányok viszonyulása a reáltantárgyakhoz; a fogyatékkal élő gyereket nevelő szülők állami segélyezése; az új, „nőies” Barbie-baba feminista

percepciója – a klasszikus, szűk értelemben vett „politikai” témák mellett (mint amilyen az abortuszhoz való jog, a parlamenti nemi kvóta, vagy a családon belüli erőszak jogállása) számtalan kisebb és nagyobb fontosságú „ügy” keretezi a nők társadalmi helyzetéről zajló közbeszédet.

Mindenezek fényében Woolf kérdésfelvetései majdhogynem bizarrnak hatnak: míg a *Saját szoba* fiktív főhőse azt kutatja, milyen feltételek teljesülése szükséges ahhoz, hogy nők (jó) íróvá válhassanak, addig a *Három adomány* egymásba ágyazott levélsorozata a nők társadalmi felelősségvállalásának lehetőségeit firtatja a háború elkerülésének érdekében. Mindazonáltal a felvetett kérdések egy jól behatárolható problémacsoport felé nyitnak utat, amelyek mindegyike a nők gazdasági függőségével, illetve az általuk betölthető társadalmi pozíciókkal áll összefüggésben. Nem kétséges, hogy Woolf az előbbi megszüntetését univerzális gyógyírnek tartotta a nők (és ezáltal az egész társadalom – erre a későbbiekben még visszatérünk) elnyomásának felszámolására. „Mivel az *egyetlen* (kiemelés tőlem – R. A.) jogot, a munkához való jogot kivívtuk, a [feminista] szónak már nincs is jelentése” (*Három adomány*, 196. o.) – írja. Arról persze szó sincs, hogy ez a jogegyenlőségre csak nyomokban emlékeztető, részleges és korlátozott lehetőség egyben esélyegyenlőséget is jelentene: Woolf kristálytiszta látja azokat az intézményes (pl. a női hallgatók létszámárányának korlátozása Oxbridge-ben) és nem-intézményes (ld. a hétköznapi szexizmus megannyi válfaját) akadályokat, amelyek gátolják, ha nem épp ellehetetlenítik, hogy a nők azonos pozíciókban azonos keresetre telessenek szert, mint a férfiak. Az összefüggés pedig így áll: azért nincs azonos kereset, mert nincs azonos pozíció sem: „Magyarázatra szorul még az a furcsa körülmény, hogy bár bizonyos számú leány mégis jelentkezik a vizsgára, és sikeresen le is teszi, azok, akiknek a neve mellett a »Miss« szó áll, mintha valahogy nem jutnának el a négy számjegyű fizetési zónáig. A nemi megkülönböztetés, legalábbis a Whitaker szerint, valami furcsa ólmos tulajdonsággal bír, minek következtében minden olyan név, melyhez hozzá van kötözve, mintha állandóan csak az alsóbb szférákban körözhetne.” (*Három adomány*, 91. o.)

Az üvegplafon-jelenség; a háztartás vezetésével járó fizetetlen munka, amelynek hasznát a család férfitagjai fölözik le; a gyerekszüléssel és -gondozással járó bírhatalan többletterhek (ha másból nem, *A világtótorony* Mrs. Ramsey-ének figurájából, illetve az *Orlando* néhány szarkasztikus bekezdéséből tisztán kiolvasható, mennyire bénítónak látta Woolf a folytonos terhekből és szülésekből összeálló női életet) – Woolf diagnózisa nemcsak a maga korában volt helytálló, de megelőlegez számos olyan témát, amelyek azóta is a társadalmi nemekkel foglalkozó kutatók homlokterében vannak.

Mindazonáltal van még egy, sokkal bújtatottabb vonatkozása a woolfi életműnek, amelyhez magyar nyelven lényegében nincs hozzáférésünk. Mai szemmel furcsának hathat, hogy miközben Woolf ennyire pontos látéletét adja a nők gazdasági kiszolgáltatottságának és a mögötte megbújó okoknak, egyetlen sort sem szentel a kiszolgáltatottság másik, legpusztítóbb velejárójának: a nőkkel szemben elkövetett hatalmi visszaélések és bántalmazások formáinak. Ezt számon kérni rajta egyfelől merő anakronizmus, másfelől viszont rávilágít arra, milyen őrületesen sokat változott a nők társadalmi helyzetéről szóló diskurzus az elmúlt 75 évben. A családon vagy inkább életközösségen belüli bántalmazás kutatása, jellemzése, feltérképezése csupán a '70-es években kezdődött el, arról pedig, hogy mennyiben tekinthető nemi alapúnak az erőszaknak ez a válfaja, a mai napig dúlnak túlfeszített, ideológiai alapú viták.

Mindez azért lényeges, mert Woolf tudtán kívül, de nagyon is sokat tett hozzá ahhoz a diskurzushoz, amelynek megszületését nem élte meg. Mint az naplóbejegyzéseiből és más, rövidebb írásaiból kiderül: a Stephen család (ez Woolf leánykori neve) életének viktoriánus rendje rettenetes bűnöket takart, amelyek elsősorban a gyerekeket sújtották. Virginiát és nővérét, Vanessát a források egybehangzó tanúsága szerint éveken át molesztálta két féltestvérük – Virginia esetében az első incidens hatéves korában történt, és a bántalmazás egészen tizenkilenc éves koráig tartott. Woolf megrendítő bátorsággal beszélt a körülötte élőknél az őt ért szexuális erőszakról, amelynek több epizódját részletesen le is írta. Mai pszichológiai tudásunk alapján több mint valószínű, hogy az átélte

T. S. Eliot és Woolf

sorozatos traumák nagyban hozzájárultak lelki instabilitásához és öngyilkosságához (1941) – miközben idevonatkozó írásai arról is tanúbizonyságot tesznek, hogy korát messze meghaladva, meglepően pontosan látta ezen események természetét és pszichére gyakorolt hatását.

Hogy lesz így forradalom?

Amikor arról beszélgetünk, hogy milyen egy adott társadalomban a nők helyzete, akkor szeretnénk, ha valóban *minden* nő helyzetéről szó esne. Márpedig még a gender-kérdésekkel hivatásszerűen foglalkozókkal – Magyarországon ma

jellemzően középosztálybeli, fehér bőrű, diplomás, nagyvárosi nőkkel – is előfordul néhanapján, hogy elfeledkeznek róla: a más rasszú, képzettségű, lakóhelyű nők radikálisan különböző élethelyzetekkel szembesülnek; a diszkrimináció eltérő formáit és mértékét tapasztalják meg.

Woolf első ránézésre eklatáns képviselőjének tűnik az olyan feministáknak, akik szerint a nők problémái kimerülnek a hozzájuk hasonló (sok szempontból privilegizált helyzetű) nők problémáiban. Nem elsősorban azért, mert maga is „tanult férfi leányként”, sokgenerációs értelmiségi családba született, mi több, még az íráshoz állítása szerint elengedhetetlen évi 500 fontos járadék is rendelkezésére állt – hanem mert nem is teszi vizsgálódásai tárgyává mindazon nők helyzetét, akik ezekben hiányt szenvednek.

A konkrét szövegek céljainak ismeretében ez a vád elhamarkodottnak tűnik. Woolf ugyanis a jelen helyzetből kiindulva azt a kérdést teszi fel: kik azok a nők, akik itt és most írói karrierben reménykedhetnek, illetve akiknek tényleges esélyük lehet arra, hogy befolyásukat latba vetve hozzájáruljanak a háború megfékezéséhez. A „tanult férfiak leányai”, ez a *Három adomány*ban agyonhasznált, komikus terminus technicus a kiemelés gesztusával épp hogy láthatóvá teszi, hogy milyen sokan *nem* esnek bele ebbe a kategóriába – és hogy mégis csak önekik, a privilegizáltaknak van bármilyen esélyük arra, hogy változtathassanak a világ folyásán.

Másfelől az kétségtelen, hogy Woolf nem nagyon látszik lelkesedni a kollektív cselekvés és a szűken értelmezett politika territóriumáért. Megoldási

javaslatai legtöbbször arra mutatnak, hogyan tegyük képessé a nőket, hogy minél többen és minél határozottabban tudják felemelni egyénileg a hangjukat, a meglévő társadalmi rend keretein belül. Az állami beavatkozás módozatai helyett az egyéni cselekvés lehetőségeit keresi. A Kívülállók Társaságának ötlete (*Három adomány*, 200 skk.) – lényegében a passzív ellenállás gondolata, amely megtagadja az együttműködést a patriarchális intézményrendszerrel, bojkottálja a háborúhoz való segítségnyújtást, és elveti a nacionalizmust – is arra az elvre épül, hogy nők tömeges, de egyéni kiállása teheti csak lehetővé, hogy az általuk propagált célok és értékek valóra váljanak.

A nők valóban mások – de nem a princípium miatt

Mіндеzen elvek és meggyőződések alapján Virginia Woolf ma aligha érdemelne ki a „radikális” jelzőt – de a történet itt nem ér véget. Feltehetőleg a korabeli felháborodást sem elsősorban a nők gazdasági felszabadításának gondolata váltotta ki, hanem az, hogy Woolf kimondta: az, hogy a társadalmunk úgy néz ki, ahogy – igazságtalan, erőszakos, fasizálódó, és rohan bele egy újabb háborúba –, szorosan összefügg azzal a ténnyel, hogy ezt a civilizációt férfiak építették fel, és azóta is első számú haszonélvezői. Egy boldogabb világnak – akárcsak a jó írónak – androgünnek kell lennie (valamilyen metaforikus értelemben). A nőknek nem az a feladatuk, hogy belesimulva a patriarchális intézményrendszerbe végül maguk is hozzájáruljanak ennek a „férfias” társadalomnak a fenntartásához, hanem hogy új, alternatív formáit keressék a befolyás gyakorlásának – olyan eszközöket, amelyek képesek „nőiesebb” formára hozni a világot, amelyben élünk.

Mindez első ránézésre persze színtiszta esszencializmus, a nők és férfiak közti „természetes” különbségek hirdetése. Hogy ennek valójában épp az ellenkezője a helyzet, azt jól illusztrálja az alábbi, a megszokottnál is vitriolosabb idézet, melyben Woolf amellet érvel, hogy „szerencsénkre” nem áll fenn az a veszély, hogy a nők megfosztassanak a háború megakadályozásához elengedhetetlen négy erénytől: a szegénységtől, a szemérmességtől, a kigúnyoltatástól, és a „nem

létező lojalításoktól való mentességtől”: „Az első kivételével – vagyis hogy a megélhetéshez elegendő pénzt kell keresni – teljesülésüket többnyire biztosítják Anglia törvényei. Anglia törvényei gondoskodnak arról, hogy ne hagyjanak ránk nagy örökségeket, és Anglia törvényei megtagadják tőlünk – reménykedjünk benne, hogy még sokáig így lesz – a nacionalizmus stigmáját a maga teljességében. Abban is aligha kételkedünk, hogy fivéreink még sok eljövendő évszázadon át ellátnak bennünket – mint ahogy annyi elmúlt évszázadon keresztül tették – azzal, ami oly alapvető az ép elme megőrzéséhez, és ez egyúttal abból a szempontból is

felbecsülhetetlen, hogy megakadályozzuk olyan modern bűnök kialakulását, mint a hiúság, önzés, megalománia – azaz kigúnyoltatással, korholással és megvetéssel. És mindaddig, amíg az anglikán egyház nem tart igényt a szolgálatainkra – adja isten, hogy minél tovább zárjon ki bennünket! –, és amíg az ősi iskoláktól és college-októl nem nyerjük el részesedésünket a javadalmazásokból és privilégiumokból, ami minket illet, minden különösebb gond nélkül immúnisak maradunk azokkal a lojalításokkal és hűbéri kötelezettségekkel szemben, melyek az efféle javadalmakból és privilégiumokból sarjadnak.” (*Három adomány*, 158. o.)

Szó sincs tehát arról, hogy a női és a férfi viselkedés különbségei valamifajta Isten vagy természet adta adottságok lennének (Woolf meglehetősen iróniával elmélkedik a férfiúi „ösztönökről” is): a nőt a gazdasági kisémmizettség, a lekicsinylés, az elbátortalanítás, míg a férfiakat épp ellenkezőleg, a gazdasági és egyéb javak születésüktől biztosított birtoklása, a felsőbbrendűség érzése formálja olyanná, amilyenek, és válnak így különbözővé különböző tapasztalásaik által. Ennek fényében persze megfontolandó kérdés, hogy a Woolf által vágyott androgün világban milyen előnyök származnának a „nőies” értékek és célok propagálásából – de ő lenne az első, aki megnyugtató: ez a világ még annyira távoli, hogy bőséges idő áll rendelkezésünkre a kérdés megválaszolására.

Nők, akik méltóak a szeretetünkre

És hogy milyenné formálja a nőt a patriarchális világrend? Erre a kérdésre már inkább az író szépirodalmi műveiben érdemes keresnünk a választ. Legyen szó olyan nagyívű jellemábrázolásokról, mint amilyen Clarissa Dalloway vagy Mrs. Ramsay figurája, vagy az olyan „haloványabb” nőalakokról, mint Lily Briscoe vagy Lucrezia Warren Smith, Woolf írásain átüt egyfajta gyengéd elfogultság a női nemmel szemben. Sutaságaikra, gyermeki önzésükre, avított gondolataikra, türelmetlenségükre nem is kell mentséget találni – a hatalommal nem rendelkezés ténye önmagában feloldja ezeket a gyengeségeket, mi több: mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy Woolf megannyi nőalakjában végső soron van valami nagyszabású, nagyszerű tökéletlenség. Talán az adásra való kényszer és hajlam („Mrs. Ramsay adott. Adott, adott, adott, s belehalt – s ezt hagyta hátra.” [A világítótorony, 399. o.]) teszi őket olyan könnyen együttérzésünk tárgyává, és távolít el minket mindazoktól, akik tőlük a szeretetet, gyengédséget, figyelmet, türelmet, odaadást kikövetelik, kizsarolják, kiudvarolják.

Akárhogy is legyen, az életmű fényében egyértelmű, hogy amikor a nő társadalmi helyzetével foglalkozik, akkor Woolfot nem pusztán a jogos harag és felháborodás hajtja – bár ő az első, aki reflektál erre a számára is jól ismert érzésre –, de még csak nem is valami absztrakt igazságérzet – bár precíz eszme-futtatásaiban világosan felismeri a nők és férfiak közti esélyegyenlőtlenségek okait és mértékét –, hanem valamifajta mély és eredendő szimpátia azok iránt a nők, női sorsok iránt, akikből a művészete is táplálkozik. Akárhogy is vesszük, ez semmiképp nem rossz kiindulópont.

Réz Anna (Budapest, 1985) hivatásos filozófus és hobbi-feminista.
Időnként irodalmi szövegekkel szöszöl.

Fotók: PIM

Molter Róbertnek, barátomnak.

Hárosvárosi utca, 935. ház. 17. Tamási Áron

Tarján Tamás

FÚTNI, VILÁGÍTANI

Tulipán Tamási Áronnak

Boldogult tankönyvíró koromban (hol van már az a kor, s hol az iskolai oktatásból az 1999-es tankönyv) úgy döntöttem, hogy a tizenhárom-tizennégy éves tanulóknak a két világháború közötti magyar irodalom képviselőiben – József Attila, Szabó Lőrinc, Radnóti Miklós és Illyés Gyula mellett – Tamási Áronról rajzolok kisportrét, s a szöveggyűjteménybe azt a novelláját illeszttem, melyet magam felejthetetlen olvasói ajándékba kaptam: a *Tulipános téli sapka* címűt. Arról esik itt szó, hogy a tizenötödik életévébe emberesedett Sükei Dónát a tél közeledtével végre saját sapkához jut: eddig csak édesapja elhasznált fejfedő szálltak alá az ő kobakjára. Vásárolni a városba ruccanva elsőre nem járnak szerencsével, mert Dónátnak nem tetszik a Czumbel-féle boltban ajánlott sapka, mivel bélését puskák képe díszíti. Egykori inasiskolai társa, a Kuvik nevezetű, nagy örömmel éppen egy ilyet vesz meg. Apja viszi tovább a fiút Dulló Ignác üzletébe, s ott ráakadnak a megfelelő portékára: a bévül tulipános téli sapkára. A novella mélyén a puska – tulipán ellentétező szimbolikája lapul. Ennek nem csupán jelképes köze van a szemünk láttára történő egyéb (a beszélő nevű Kuvik gerjesztette) eseményekhez. Dulló boltos saját tulipános áruját méltató szavai előkészítik a (majd utóbb Dónát által megfogalmazandó) csattanót is: „...én nem a kereskedőket hirdetem, akik ölő-vágó szerszámokat adnak, hanem a hazámat dicsérem és a teremtett világot: a madarakat, a virágokat és a csillagokat!” Nem a két világháború között, hanem már 1953-ban íródott a mű. Az idősödő Tamási némi stílnosztalgiával visszarévedt, visszajátszott benne csodás intenzitású, bár az elfogadást illetően nem göröngytelen pályakezdése téma- és szövegvilágára. Aki első szótól az utolsóig végigszánt a mondandóját kis didaktikussággal tolmácsoló íráson, ámuldozhat az elbeszélői kommentárok elevenségén, a beszótt replikák tömör tartalmasságán, a nyelvi zamaton.

A művészet kiemelkedő alkotó személyiségei esetében igen gyakori jelenség, hogy munkásságukhoz egy vagy több olyan jelölő tapad, amely mintegy sűríti, rögtönösen felidézi, címerként kifejezi e munkásságot. Emblematikus figura, messze az összes többi elé helyezett mű, szállóigévé lett citátum, képi és egyéb elem, alkotástechnikai jellegzetesség, epitheton ornans mind-mind betöltheti ezt a szerepet. Leonardo és Mona Lisa

mosolya, Michelangelo és az emberteremtés isteni ujjérintése, Shakespeare képviselésében Hamlet a koponyával meg a „Lenni vagy nem lenni” éppen úgy elegendő példa a régibb korokból, mint az újabb időkben Chaplin kalapja és sétatálcája a filmvászonról, García Lorca cigányrománcainak sötét tűzű, monoton rímű dallama, a beatzene ifjainak gombafrizurája, Jancsó Miklós hosszú snittjei. A közös kulturális tapasztalat, emlékezet globalitásának nemegyszer nemzetek, nyelvek fölött is megnyíló dióhéjai. Sajkák, melyek nem mindig a valóban legfontosabb teherrel vannak megrakodva, számuk és elhelyezkedésük változhat, azonban jelzik a tengert és a mélységet, amelyen ringanak. Még akkor is, ha koordinátáikat esetleg a pátosz és/vagy a humor hangütése, más egyéb külső tényező határozza meg, több irányból is netán a téves, túlzó általánosítás vagy a közhely rémével fenyegetve. Az oroszok szívesen mondják neves 19. századi drámaírójukra: „Gribojedov az orosz Shakespeare” – Andrzej Wajda egyik filmje joggal tette fel tehát az ironikus kérdést: e szerint Shakespeare az angol Gribojedov? Ha egyik jelöli a másikat, rangot ad-e neki, igaz-e ez fordítva is?

Tamási Áront elsősorban egy megszámlálhatatlan alkalommal papírra vetett, kimondott, aforizmaként felfogott idézet és (vele részint összefüggésben) egy

predesztináló jellemzés kíséri utóélete során. Mindkettő már java életében tapadt hozzá. Az egyik az *Ábel-trilógia* (1932–1934) közkeletűvé lett citátuma, a másik a székely eredet.

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” – e valóban gyönyörű szépírói fordulat sokszor az egész Tamási-életművet summázón összegzi, stigmatizálja, sőt sajtószzerűen helyettesíti. Sipos Lajos, a közelmúltban a Tamási-filológiáért a legtöbbet és legeredményesebben fáradozó kiváló irodalomtörténész (a Tamási család oldalági tagja) maga is ezt a címet adta egyik, *Tamási Áron útja Farkaslakától Farkaslakáig* alcímű könyvének (2008). A maximák általában eszményt jelölnek, nem a beteljesülésük minősíti igazukat, hanem a megfogalmazódásuk, az öröklődő létük. Mégis feltehető a kérdés: vajon Tamásinak sikerült-e valaha („tulipánosan”) otthon lennie a teremtett világban? Magánéletére – négy házasságára, kapcsolatainak (néhány esztendő kivételével) legkevésbé sem az állandóságot, otthonosságot elősegítő kalandosságára – ne pillantsunk. Ám – maradva a fentebbitenger/sajka-képzetnél, smaradva forrásként a Sipos által közzétett dokumentumoknál – fontoljuk meg, amit a *Piros betűs hazatérés napján* rögzített. 1940. szeptember 11-én. Vagyis az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntést követően, „Kolozsvár hazatérése” örömeivel, a magyar csapatok a városba való bevonulásának mámorában, a naptári hónapot és a főtéri székesegyházat patronáló Szent Mihályt segedelemként hívva a szövegbe. „Isten zengését” hallva, az euforikus szavakkal nem takarékoskodva. „Most vonul ki az utolsó román csapat a városból – olvassuk. – Mint a csónak, mint idegen és viharos tengerre dobott sors, huszonkét esztendeig olyan volt Kolozsvár. // Vele együtt én is tengerbe estem. // Oly hosszú időn keresztül az érzések és gondolatok hullámai között kormányoztuk magunkat. Az eszmék dagálya idején, vagy a borúlátások apályában mindig és mindenkor a magyar hajót kerestük, amely fedélzetére fölvegyen. // Most a felkelő nappal együtt közeledik a magyar hajó. // Köszönöm hazám, hogy hajódra fölveszél!”

Tengerbe estem: húsz évnél hosszabb hányódás, otthontalanság, mely magába foglalta az amerikai szerencsepróbálást is Tamási életútján. *Hajódra fölveszél*: e menedék az otthonra találás szinonimája lehetne. Ha az volt (nem egészen az volt), csak rövid ideig lehetett az Tamási számára, hiszen ismeretesek a későbbi történelmi fordulatok, s hogy az író hosszasan, több mint egy évtizedre elszakadni kényszerült szülőföldjétől: hazlátogatása is késlekedett, akadályokba ütközött. 1945 utáni magyarországi léte, működése, közszereplésének és írói pályájának nem egy megrázkódtatása ismét döntően az átmenetiség, a bizonytalanság, az otthontalanság felé mutatott, s nem a kedvező, ellenkező

irányba. (Az otthon a Tamási alkotta „...otthon legyünk benne” szó szerkezetben nem a lakást, lakóhelyet jelenti persze – mégsem érdektelen nyomon követni ezt a nyomvonalat sem. Például Erős Zoltán *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig* [2012] című munkája segítségével, amelynek névmutatója – nem véletlenül – feltűnően sokszor említi Tamásit, ha nem is mindig sűrűn cserélődő, olykor különleges lakóhelyeire utalva.) A magyar társadalomtörténet szakaszai, a magyar politika 1945 és 1953, illetve 1953 és 1956 között, 1956 őszén, 1957-ben, végül az 1958-cal kezdődő, Tamási haláláig, 1966-ig tartó periódusban igen sok

kelepcehelyzetet, méltatlanságot tartogatott irodalmunk e nagya számára. Ezeket (lévén az irodalomban és irodalomtörténetben valamelyest jártasak előtt amúgy is eléggé ismertek) itt nem részletezhetjük – de nem az otthonlét tudatát, nem az otthon-érzetet fokozták, Tamási mindig újjászülető, végső betegeskedésében is megőrzött élet- és munkakedve ellenére sem.

A páratlan alkotói ihletet mértékadó literátus személy ritkán vitatta el Tamásitól (az ifjú Bóka László kirohanása volt a legnyersebb fellépés vele szemben). Ugyanakkor szuverén tehetségét szívesen írták nagyrészt az útra bocsátó közösség, a székelység javára. E tekintetben talán legbeszédesebb Németh Lászlót idézni, aki nem próza- és drámaíró riválisának tekintette a négy évvel idősebb pályatársat. Barátok voltak, vitáikban is. Nehéz helyzetekben (többek között a II. világháború vég hónapjaiban) sokat köszönhetke egymásnak. Németh ugyan Tamási-esszéiben és -kritikáiban nem fukarkodott a bírálattal, de majdnem mindig jól célzott (amikor az önkritika hiányáról, a saját opust felmérni csak részben képes szemről beszélt stb. Igaz, az önkritika bizonytalansága az ő esetében szintén szóba kerülhet, még nagyon erős önostorozásait, sok művével való elégedetlenségét ismerve is). 1935-ben tett erdélyi útja során Németh Lászlót – áll *A költő és faluja* lapjain – Tamási meghívta „a szőke Nyikó” partjára, Farkaslakára, „lekísérte” őt övéi körébe. A vendég egyszerre látta *szegénynek és tündérinek* a települést. Beszámolójában akaratlanul is a pozitív lenyomatok kerültek többségbe (az utcák *játékos labirintja*, *virágos tornácok*, *sok tréfa*, *mókázó asszonyok*: általuk jelentősen enyhül „a falura nehezedő nyomás”). Majd – ne féljünk bővebben idézni – következett a közösség és egyén, a „székely nemzet” és a belőle íróként kivált Tamási sajátos azonosítása-felcserélése: „...csakugyan van falu, amely a Tamási-novellák falvára ennyire hasonlíthat. Amit a költészet színének hittem, élet volt, amit a góbéságban agyafúrt túlzásnak: közbeszéd. A költő öccse és húga éppoly élvezetesen meséltek, mint a költő. [...] Amikor a vízér dombjai közt a falucska feltűnt, el voltam szánva, hogy azért sem látom benne az *Énekes madár* színpadát. De mihaszna, ezt a falut nem Tamási költötte, elébb őt a falu; akárhol vágtam meg, ő folyt belőle, ahogy a barackból csak baracklé folyhat. // Milyen szerencsés ez az író, gondoltam. Ehelyett a faluja dolgozott, s a népe lelkét színesre verő évszázadok. Mást se tesz, csak mint a kútfő, bukja a mások szegénységéből, életkedvéből fölszálló ízeget, s annyi költőnek, aki dicsőséget sosem látott, minden dicsőségét ő aratja le, székely Homérosz maga. Bizony hálás lehet a falujának. Akárhova-merre csetlett-botlott, csak haza kellett rándulnia, vonaton, lélekben s a fürdető szülőföld lemosta róla az útiport s meglökte: rajta, ahogy tanítottalak”.

A legmagasabb rendű magyar esszényelv e példája azt bújtatja: a világ egyetlen helye, ahol Tamási otthon lehetett, a szülőhely, a szülőföld – mert az (népe, sorsa, nyelve) volt otthon egy életre őbenne. Viszont az alakító alkotás, a perszonális talentum kivételességét ez a levezetés helyel-közzel elvitatja az *Ábel*-könyvek, az *Énekes madár* megálmodójától. Népköltészetté, közösségi megnyilvánulássá, beérett hagyományozássá tenné az egyén, a művész saját tollából eredt remekeket. Kis részben igazolta, nagyobb részben szükségképp cáfolta az idő Némethet. Amikor Tamási Áron öccsének, Tamási Gáspárnak *Vadon nőtt gyöngyvirág* című emlékezése napvilágot látott (1970, bővített kiadás: 1983), s széles körű, osztatlan elismerést keltett, egy nagyszerű életmesében mártózhattunk meg, nem a szó szorosabb értelmében formált, komponált műfajú és karakterű írásműben.

Németh mindezeket jóval később írta, mint azt a könyvszemléjét – *Illyés Gyula: Nehéz föld*, 1929 –, amelyben egy összevető bekezdést Tamásinak is szentelt, aki mögé akkor ugyancsak oda vonta a (tágon értett) locust, ahonnan barátja származott. A korábbi féltés mégsem „a székely Homéroszt” igyekezett óvni-terelgetni. Az öntörvényű íróról ítélte, feltételes módon, implicite szorongón jövendölve: „Tamási, amikor jött, elkápráztatott. Ekkora gazdagságról nem álmodtam. Olyan, mint egy hirtelen felfedezett Kissármási-rét. Lelkesedtem a novelláért s belekötöttem a regényébe. Olvasom s nem menekedhetem némi indusztriális szorongástól. Mennyi kincs, gondolom, s ez mind a levegőbe megy? Ha legalább egy nagy világirodalmi művet lehetne fűteni és világitani vele.”

Otthon lenni valahol a világirodalomban? Hazaérkezni a legnagyobbak közé? Keveseknek sikerül. A Tamási-kincs azonban nem ment a levegőbe. Inkább az a kérdés, hol keresendő e kincs. Tankönyvet már aligha írok, egyetemi jegyzetet is legföljebb fejben. A fejbéli gondolatmenet nem kérdőjelezné meg az *Ábel*-regények közül az elsőnek (*Ábel a rengetegben*) a kivételességét, sőt: a magyar regénytörténetben betöltött szerepét igyekezne a ma leggyakrabban emlegetett 20. századi regényírók, a nagyepikai keretek közt termékenyebb és eredményesebb elődök-kortársak (Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső) legtöbbször becsült regényeinek szemszögéből is vizsgálni. S hozzá nyomatékkal társulna az önéletrajzi mintázású gyerek- és fiatalember hősök páratlan megformálásának nyomatékosítása.

A novellista Tamásit megnyugtatóan közelítette már a szakma, bár e téren vissza kellene metszeni a túldicsérést. Adósságunk leginkább a drámaíró Tamásival szemben van. Nem annyira irodalomtörténeti, elemzői adósság, inkább színpadi adósság. Mert nemes törekvés ugyan újra és újra legfeljebb

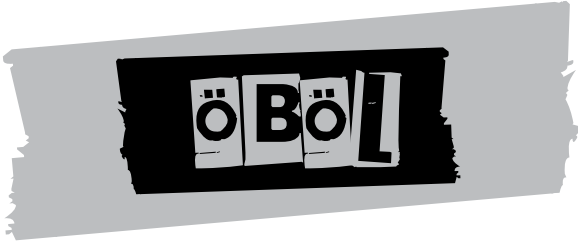

részisikereket hozó játékaiknak időnkénti felújítása, műsorra tűzése (*Vitéz lélek* stb.) a miszticizmusig emelkedett sugallatos és kissé zavaros „üzenetek” kedvéért, mégis fontosabb lenne végre – döntően az *Énekes madár* esetében – a preabszurd jelleg átértése, színházi interpretálása. Kocsis Rózsa ugyan elméleti síkon az *Igen és nem* (A magyar avantgárd színház története, 1973) egyik fejezetében megpróbálkozott ilyesfajta értelmezéssel (s ebben a törekvésében nem is maradt egyedül), Tamási színműírói erényeit mégsem a történeti avantgárddal való összezsengés, inkább az abszurdban teret nyerő modernitás egyes összetevőinek megelőlegezése, e jegy tudatosítása vonhatná új fénybe. Az a felfogás, mely különösen Szép Ernő darabjainak egy-egy rendezésében megjelent már színpadjainkon az ezerkilencszázhetvenes évektől kezdve, illetve

a Szomory Dezső-játszás és Barta Lajos *Szerelem* című drámája esetében a Tamásiénál jobbra korábbi keletkezésű művekben is felfedezte a századközep, a századvég abszurd és abszurdoid előszíneit.

Erőszakolt olvasattal, az utólagos koncepció felől „visszafelé” hatni akaró értelmezői agresszivitással nyilván nem járnánk jól, avval talán igen, ha a Németh László-féle „lágyabb” következtetéseknél markánsabb befogadással élve a Tamási-életmű zordabb tájait, keményebb attitűdjeit, stílusának borongósabb, olykor *halálósabb* jellegét is észlelnénk. Illés Endre meditált azon (*Tamási Áron utolsó hónapjai – a Zeng a magosság* című, gazdag anyagú Tamási-antológiában [1997] is megtalálható), hogy „Tamási Áron teremtett világában sokáig, nagyon sokáig minden könnyű volt. A fájdalom nem ismerte a lehúzó súlyt, tréfái a szemfényvesztés műfaját választották nemegyszer. [...] A *Vadrózsa ága* öt hónapjának kellett eljőnie, hogy felfedezzen egy új térfogatot: a van mellé a voltat”.

Bőséges, noha nem elégséges Tamási-újraolvasásnak köszönhetően úgy vélem, a „lehúzó súly” nem csupán az utolsó, befejezetlen – a betegségben élethosszabbító – művel jelent meg az oeuvre horizontján. Tamási szívesen engedte szabadjára mindig a rebbenő, röppenő, száguldó lélek optimizmusát, de 1935 körül már ismerte és írta a „súlyt” és a „térfogatot” is. Íróként, legjobb munkáiban (a novellák sorából az *Erdélyi társaság, a Szabadság madara* merül fel) egyszerre tudatott két tényt: hogy a vágy ugyan élhet, s élnie kell – „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” –, ám ugyanakkor azért is vagyunk azok, akik vagyunk, hogy merjük bevallani: e reményünk továbbadására több az esélyünk, mint a beteljesülésére.

Vajna Ádám

ELFELEJTETT ZSENI, 18. SZÁZAD

Bél Mátyásról

Vannak gyerekek Balatonkeresztúron, akik megtanulják az iskolai, helytörténeti versenyre, hogy kicsoda volt Bél Mátyás, és voltam én, akit csak az utcánkban lévő Bél Mátyás Emlékházig engedtek el egyedül biciklizni. A többi embernek pedig fogalma sincs. Pedig hát illene. Már csak azért is, mert amíg Bél Mátyás a 18. század megunt figuráinak dobozában porosodott a pesti pincék mélyén, addig 1992-ben Szlovákiában gyorsan elneveztek róla egy egyetemet (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici), ami után elég nehéz lesz bárkinek is elmagyarázni, hogy hősünk legalább annyira magyar is, mint szlovák.

Idézzük fel címszavakban. Bél Mátyás földrajztudós és történész volt, illetve nyelvész, néprajzkutató, újságíró és tudományszervező, egyszer pedig még halálraítélt is. Egyébként evangélikus lelkész és nyolcgyermekes családapa. És pedagógus és iskolaigazgató és főurak nevelője. Majdnem Mária Teréziáé is. Élt 1684–1759-ig.

Történt, hogy ez a fiatalember otthagya a német föld nyugalmas körülményeit, a felívelő pályát, a bergeni gimnázium 24 évesen megkapott igazgatói székét, és hazajött a „dulcis Patria Pannoniába”, az édes magyar hazába a beszercebányai algimnázium rektorának, és az ellenreformáció által elnyomott evangélikus felekezet lelkészének. Vegyük észre, hogy az 1700-as évek elejének Pannoniájára az „édes” jelzőt használta. Édes. Aztán ez a fiatalember elhatározta, hogy elkészíti Magyarország teljes korabeli állapotának és addigi történeti fejlődésének a leírását megyékre bontva.

Nekikezdett egy kérdőíves adatgyűjtésnek a diákjaival, ami pillanatok alatt oda vezetett, hogy külföldi kémnek nézték, és bevádolták a helytartótanácsnál. Mert a külföldi kémek nyilván már akkor is kérdőíves adatgyűjtéssel térképezték fel az ellenséget. Az ügy eljutott a nádorig, Pálffy Miklósig, aki pedig, hogy, hogy nem felismerte, mennyire hasznos lehet ez az adatgyűjtés az államigazgatás számára, és még III. Károlyt is megnyerte, hogy támogassa Bélt. Innentől viszont máris a megyék kezdtek el rettegni, hogy az országleírásnak milyen következményei lesznek rájuk nézve, elsősorban az újoncállítás és az adózás miatt.

A bürokraták által kitalált rendszer szerint Bélnek a kész kéziratokat el kellett küldenie véleményezésre az adott megyének, ám ez alól a kötelezettség alól a megyék megpróbálták az összes lehetséges módon kibújni. A zalaiak például azt jelentették, hogy elküldték a kéziratot postán, Bél viszont azt sohasem kapta meg. III. Károly magát a birodalmi posta főigazgatóját utasította a kézirat megkeresésére, de aztán valahogy ő sem találta meg. Csak néhány megye tett eleget a többször is megismételt felhívásnak, ami elég kevéske, főleg ha azt nézzük, hogy akkoriban még több megye volt, mint a mai tizenkilenc. Dicsérjük meg Turóc, Liptó, Pozsony, Zólyom, Pest-Pilis-Solt, Nógrád, Bars, Nyitra, Hont, Moson és Szepes vármegyéket: végül ők tizenegyen szerepelhetnek teljes leírásukkal a *Notitia Hungariae novae historico-geographica* köteteiben. A többi leírás máig jegyzetekben áll.

Bél mindezek ellenére folytatta az adatgyűjtést, és így jutott el Balatonkeresztúrra, Festetics Kristófhoz. Somogy vármegye alispánja többször is hosszabb-rövidebb alkalmakra vendégül látta, amikor Bél a három balatoni megye leírását készítette. Festetics Kristóf közhivatali pályájának fontos állomása volt Pozsony, itt ismerte meg Bél Mátyást, a pozsonyi líceum akkori rektorát. Jó kapcsolatuk lehetett, erre utal az a mondat is, amit Bél Somogy vármegye leírásába csempészett bele: „Mi magunk, mikor Festetics Kristóf uradalmában tartózkodunk, valahányszor kedvtelésből kimentünk vadászni, mindannyiszor őzet vagy nyulat ejtettünk zsákmányul.” Illetve az is, hogy később Bél Mátyás fia, Bél Károly András lett Festetics Kristóf fiának, Festetics Pálnak a nevelője és mentora, illetve elkísérte őt a lipcsei egyetemre is. Nem végezhetett rossz munkát, Pál később Mária Terézia udvari bizalmasa lett, és a grófi címet is elnyerte.

De hogy lássuk is, miként néz ki egy Bél Mátyás-féle leírás, álljon itt két példa. Balatonkeresztúrról többek között ezt írja: „Itt van Festetics Kristófnak lakóháza, amely pihenésre kiválóan alkalmas. Mert elvonultságnak kedvező csöndet kínál, és egyfelől a tó közelsége, más oldalról a sok liget is jóleső alkalmat nyújt a szórakozásra, egyrészt a balatoni halászat, másrészt a vadászat sokféle lehetősége által. Nem egykönnyen találni e helynél egészségesebbet és kellemesebbet; mert szemközt a tóra tekint, túloldalt pedig bájos dombokra és hegyvidékre nyílik kilátás.” Az itt említett lakóház az, amit ma Bél Mátyás Látogatóközpont és Vendégháznak hívnak.

Ír azonban a hévízi tórol is: „Hévíz: ez a tó egy bővizű forrásból fakad, s olyan melegen buzog fel, hogy a legnagyobb fagyban sem merevül jéggé. A belőle kifolyó patak mindig egyformán, vízének minden fogyása nélkül télen úgy mint nyáron, számos malmot hajt. Vize pedig savas és gyógyító hatású, épp ezért

régebben fürdőházat is építettek melléje, melyben vizét tűzzel is melegítették, és így sok embernek adott módot a fürdésre. Miután az épület összeomlott, már nem használják a fürdőt.” Nélküle tehát valószínűleg nem tudnánk, hogy a még hozzá képest is „régebben” idején is volt Hévízen fürdőélet.

De ha hallgatunk Kosáry Domokosra (általában érdemes), elhihetjük, hogy Bél Mátyás, illetve eredményei említése nélkül nem igazán művelhetőek az alábbi tudományterületek sem: földrajz, helytörténet, agrártörténet, néprajz, egyháztörténet, irodalomtörténet, nyelvtudomány, tudományszervezés, nevelés, oktatás, pedagógia, sajtótörténet és államismeret. Bél Mátyás ezeket mind kutatta, ráadásul nem az akkor még nem létezett Magyar Tudományos Akadémia bőrfoteleiben szivarozva, hanem a török kor, a felszabadító háborúk és a Rákóczi-szabadságharc után letarolt Magyarországon, az ellenreformáció közepén, lutheránusként.

Hogy hazajönni, ide. Dulcis Patria Pannonia. Ugyanebben az országban ülök, írom ezt, és haza akarok jönni.

Vajna Ádám (Budapest, 1994) költő, Balatonkeresztúron nőtt fel.

Hévíz TDM Egyesület

Hévíz Card[®] INFO

Vásároljon kedvezményesen a Hévíz Card[®]-al és nyerjen a Hévíz Passporttal!

**Kedvezmények
10 %-tól**

Áprilistól keresse a szállásadójánál és a Hévíz Tourinformban!

Hévíz Card[®] Spa + more

Hévíz Card[®] Gourmet

Hévíz Card[®] Culture & Active

Hévíz Card[®] Fashion & Service

Hévíz Card[®] Health & Beauty

Megnyerhető Hévízi Álompihenések

AAE
VENDEGHÁZ
#ÉVÍZ

DANUBIUS
HEALTH SPA RESORT
HÉVÍZ
★★★★

GUSZTI VILLA
HÉVÍZ

HOTEL
EUROPA
★★★★

Hotel Sante

HUNGUEST HOTEL
HELIOS
★★★★

KOLPING HOTEL
SPA & FAMILY RESORT
★★★★

KÖKÉNY
HOTEL & SPA
★★★★

NaturMed
Hotel Carbona
HÉVÍZ
★★★★

PARK
HOTEL
HÉVÍZ
★★★★

Pontbeváltás

1 pont

3 pont

5 pont

5 pont

10 pont

Havi sorsolás:
Hévíz Ajándéksomag

tourinform
Turista információ - Tourist information

8380 Hévíz, Rákóczi u. 2. • Tel.: 83 / 540 131 • Fax: 83 / 540 132
E-mail: heviz@tourinform.hu • Honlap: www.tourinform.hu

